
БІБЛОТЕЧНИЙ ВІСНИК

Науково-теоретичний
та практичний журнал

BIBLIOTECHNY VISNYK

Scientific theoretical
applied journal

№ 1 2009

Засновники

Національна академія наук України
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського

Founders

National Academy of Sciences of Ukraine
V. Vernadsky National Library of Ukraine

Головний редактор

Олексій ОНИЩЕНКО, академік НАН України

Editor-in-Chief

Oleksij ONYSHCHENKO, academician of NAS of Ukraine

Редакційна колегія

Л. Дубровіна (заступник головного редактора)

Н. Маслакова (відповідальний секретар)

Г. Бор'як

А. Бровкін

Л. Костенко

В. Омельчук

М. Романюк

П. Тронько

А. Чекмарьов

О. Додонов

О. Литвиненко

В. Широков

В. Рубан

Б. Ігнатенко

Х. Ласкажевська (Польща)

С. Філіп-Мартутинович (Сербія)

І. Славінські (Австрія)

К. Брюс (Німеччина)

Л. Біглоу (Велика Британія)

Editorial board

L. Dubrovina (Deputy of Editor-in-Chief)

N. Maslakova (Responsible for publication)

H. Boriak

A. Brovkin

L. Kostenko

V. Omel'chuk

M. Romanyuk

P. Tron'ko

A. Chekmaryov

O. Dodonov

O. Lytyynenko

V. Shyrovok

V. Ruban

B. Ihnatenko

H. Laskarzevska (Poland)

S. Philip-Martutynovych (Serbia)

I. Slawinski (Austria)

C. Bruce (Germany)

L. Biglow (Great Britane)

Заснований у 1993 році.
Свідоцтво про державну реєстрацію
КВ № 189 від 09.11.1993 р.
Виходить 6 разів на рік.

Founded in 1993.
The State Registration Certificate:
KB No. 189 of 09.11.1993
Frequency of publication is bi-monthly

Адреса редакції:
НБУВ, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039,
Україна
Тел. (044) 524-43-50
E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua
bibvesti@bigmir.net

Editorial office address:
VNLU, 3, Prospekt 40-richja Zhovtnja, Kyiv, 03039,
Ukraine
Tel.: (044)524-43-50
E-mail: b_visnyk@nbuv.org.ua
bibvesti@bigmir.net

Передплатний індекс 74049

Subscription Index 74049

Редакційна колегія журналу
не завжди поділяє думку авторів.

The opinions expressed herein are solely the views of the authors
and do not necessarily reflect those of the editorial board.

Зміст

<i>Симоненко Т.</i> Проект «відкритого доступу» – портал «Наукова періодика України»	3
<i>Стришенець Н.</i> Відбір при комплектуванні: мистецтво чи наука?	7
<i>Лобузін К., Донець О.</i> Ілюстрований електронний каталог «Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»	16
<i>Самохіна Н.</i> Російські газетні видання XVIII–XIX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського	21
<i>ель Бекрі-Дінуар К.</i> «Зелена бібліотека» імені Робера де Сорбона – соціокультурний об’єкт майбутнього.	24

ОГЛЯДИ. РЕЦЕНЗІЇ

<i>Добко Т.</i> Нове видання з бібліографічної сухомлинстики	28
<i>Чайка М.</i> Путешествие с «Війсаме мфушо»: размышления о новой книге В. П. Леонова	31

ХРОНІКА НАУКОВИХ ПОДІЙ

Дев’ятий міжнародний навчальний семінар з машинозчитувальної каталогізації стародруків	40
Міжнародна наукова конференція «Книга – джерело культури. Проблеми і методи дослідження»	43

ВІТАЄМО

У нашої колеги величний ювілей	48
Півстоліття праведної праці	48

Contents

<i>Symonenko T.</i> The «open access» project – on the «Scientific periodical editions of Ukraine» portal	3
<i>Strishenets’ N.</i> Selection in acquisition: art or science?	7
<i>Lobuzina K., Donets’ O.</i> Illustrated electronic catalogue «Soviet popular prints in the book stock of the V. Vernadsky National Library of Ukraine»	16
<i>Samohina N.</i> Russian newspaper editions of XVIII–XIX c. in the book stock of the V. Vernadsky National Library of Ukraine	21
<i>El Bekri-Dinuar K.</i> «The Green Library» after the name of Rober de Sorbona – as a social and cultural object of the future	24

REVIEWS

<i>Dobko T.</i> New edition of bibliographical Suhomlyns’ky studies	28
<i>Chajka M.</i> Travelling with «Війсаме mucho»: thought about new book by V. P. Leonov	31

CHRONICLE OF THE SCIENTIFIC EVENTS

The ninth international training for mechanical-reading cataloguing of the old-printed books	40
International scientific conference «Book as a source of culture. Problems and methods of researches»	43

CONGRATULATIONS

Our colleague has a great jubilee	48
Half-century of honest work.	48

Тетяна Симоненко,
мол. наук. співробітник НБУВ

Проект «відкритого доступу» – портал «Наукова періодика України»

У статті визначено концептуальні засади створення порталу «Наукова періодика України» як інтеграційної компоненти загальнодержавної системи документальної наукової комунікації.

Ключові слова: наукові комунікації, відкритий доступ, портал, електронний журнал.

Conceptual principles of creation of portal the «Scientific periodicals of Ukraine» as an integration component of the national system of document scientific communication are presented in this paper.

Keywords: scientific communications, open access, portal, e-journal.

Загальновідомо, що ефективність наукових досліджень значною мірою залежить від ступеня розвитку системи наукової комунікації. Важливим джерелом у системі наукової комунікації, її найбільш успішним та вдалим засобом є науковий журнал.

Наукові журнали сприяють утвердженню пріоритетних цілей науково-дослідної діяльності; забезпечують наукову спільноту, а також усіх, хто виявляє інтерес до новин, пов'язаних з вітчизняними та зарубіжними науковими розробками; концентрують матеріали за темами, проблемами, які за інших обставин могли б бути розпорощеними в індивідуальних працях; дають змогу знайомитися з перебігом окремих наукових досліджень ще до їх завершення; сприяють розвитку науки, забезпечуючи оперативну актуалізацію наукових досягнень; спонукають учених до оприлюднення своїх напрацювань; слугують своєрідним науковим форумом для безперервної критичної оцінки наукових гіпотез і теорій.

Останнім часом людство активно освоює нове комунікативне середовище – електронний науковий журнал.

Зарубіжний досвід свідчить, що наукові електронні журнали стають важливим джерелом одержання інформації, здобуття знань у всіх галузях науки і техніки. Вони відіграють дедалі помітну роль у системі наукових комунікацій. Саме жур-

нальним статтям належить перше місце в системі наукової комунікації – 68 % запитів американських учених становлять статті [6].

Виникнення нового виду ресурсу у формі електронних видань породило додаткові проблеми для бібліотек, видавництва, індивідуальних користувачів, пов'язані з дотриманням авторського права, архівним зберіганням електронних варіантів, особливо коли видання існує виключно в телекомунікаційній мережі. Незважаючи на те, що видавці, агенції та служби інформації перебирають на себе функції бібліотек, використовуючи при цьому різні схеми агрегації інформації та доступу до неї, бібліотечні установи все-таки залишаються основним каналом забезпечення доступу до електронних наукових видань. У контексті розвитку комунікацій головне завдання бібліотек – забезпечення доступності до достовірних і якісних наукових публікацій.

Мета статті: визначення концептуальних засад створення порталу «Наукова періодика України» як інтеграційної компоненти загальнодержавної системи документальної наукової комунікації.

Електронні наукові журнали – це «...періодичні видання, що містять статті, з якими ознайомилася і дала свій коментар редакційна група з метою відповідності матеріалів стандартам якості предметної області» [5]. Тобто до електронних наукових журналів відносять ті, де наукова якість електрон-

них публікацій не відрізняється від якості публікацій у традиційних виданнях. Завдяки системі рецензування такі журнали гарантують якісний рівень своїх публікацій. В них концентруються найважливіші наукові результати, фіксуються наукові пріоритети, гарантується авторське право на одержаний результат. Існує більше можливостей повернути увагу інших дослідників до вивчення матеріалів. У світовій практиці формування електронних журналів відбувається у двох напрямках:

- паралельно з друкованим варіантом видавництво подає електронну версію або відскановану копію в Інтернеті з архівами – паралельне видання;
- журнали публікуються тільки в електронній формі – оригінальне електронне видання [3].

Тобто більшість паралельних видань є копією друкованої форми без додавання нових характеристик. Оригінальні електронні журнали стають місцем інтегральної наукової комунікації, де автори, редактори, видавці, користувачі працюють в одній системі [5]. Вони мають принципово нові пошукові можливості, перспективу здійснення зворотного зв'язку з користувачами на більш високому, порівняно з традиційним, рівні.

Оригінальний електронний журнал є не тільки актуальним за змістом, він має форму добре організованої, легко доступної і простої у використанні інформаційної системи.

До вищезначених типів електронної форми журналів додається ще один, який розширює друковану форму посиланнями; доповнює текст графічною та іншою інформацією; має пошукову систему. Розширені видання набувають дедалі більшої популярності в наукових колах.

Таким чином, набирає сили тенденція до поступового перетворення статті в основну структурну одиницю системи наукових комунікацій в електронному середовищі [5]. Життєвий цикл статті – коли дослідження публікують, читають, цитують і розвивають у працях інших науковців – інтенсифікується, прискорюється, якщо результати дослідження відкриті для доступу. Відкритий доступ, на думку І. Кучми, є сучасною практикою «наукової комунікації для тих, хто зламав усталені принципи наукового спілкування останніх чотирьох сотень років і вийшов за межі традиційного наукового часопису...» [4].

Ідея відкритого доступу до результатів наукової діяльності отримала нові імпульси з оприлюднен-

ням Будапештської ініціативи відкритого доступу (*Budapest Open Access Initiative*) [1]. За цим документом, «під відкритим доступом розуміються відкриті для всіх публікації в Інтернеті; їх можна читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, проводити власні дослідження, приєднувати до повних текстів відповідних статей, використовувати для складання покажчиків, як дані вводити в програмне забезпечення або використовувати для інших цілей за відсутності фінансових, правових і технічних перешкод, за винятком тих, що регулюють доступ до самого Інтернету. Єдиним обмеженням на відтворення та поширення публікацій і єдиною умовою копірайту в цій сфері має бути право автора контролювати цілісність своєї роботи й обов'язкові посилання на його ім'я у разі використання роботи та її цитування».

Найбільшою реалізацією зібрань журналів відкритого доступу є проекти *J-Gate* і *Directory of Open Access Journals (DOAJ)*.

J-Gate [10] – електронний шлюз до журналів відкритого доступу, створений компанією *Informatics Limited* (Індія) в 2001 р. Це перший у світі портал, який забезпечує повний онлайн-доступ до понад 17 млн статей майже 5 тис. видавців. У ньому проіндексовано близько 15 тис. електронних журналів відкритого доступу на одній пошуковій платформі з повним текстом.

Директорія часописів відкритого доступу *DOAJ (Directory of Open Access Journals)* [9] нині нараховує понад 3,5 тис. фахових електронних наукових часописів (близько 200 тис. статей). Мета даного проекту полягає у популяризації наукових журналів безперешкодного доступу, і, як наслідок, – у збільшенні їх використання та впливу.

Прихильниками відкритого доступу до наукової інформації є не тільки зарубіжні, а й вітчизняні науковці, адже науковий прогрес ґрунтується на повному і відкритому доступі до даних та знань. Всі вони схиляються до думки, що доступність має обмежуватися лише інтересами національної безпеки, захистом конфіденційності та недоторканності, правами інтелектуальної власності та ексклюзивними правами, які діють певний час [2]. Про користь відкритого доступу свідчить те, що інформація набуває системної ефективності лише за умови її необмеженого поширення, абсолютної доступності [7]. Тобто успіх відкритої політики залежить не стільки від колективних дій конкретної

спільноти, скільки від спеціально визначених процедур та умов наукової комунікації. Проблема полягає не в наявності або відсутності власне інформації та знань, а у рівні інформаційних сполучень, характері інтелектуальної взаємодії.

Звичайно, важливим чинником наукового пошуку є достовірність результатів досліджень, які можуть відтворюватися й іншими учасниками цього процесу. Обмеження доступу до даних та необхідність збирати їх повторно з оригінальних джерел значно утруднює розповсюдження знань [2]. В умовах інформаційної відкритості соціум перетворюється на систему, яка дійсно самоорганізується, а найбільшу гарантію безпеки мають сьогодні країни, інформаційний і науковий стан яких відповідає відкритості спілкування [7]. Як свідчить досвід, закрита модель доступу до наукових знань і даних є непринятною.

Нижче спробуємо викласти концептуальні засади формування порталу «Наукова періодика України» на основі тенденцій відкритого мережевого представлення серіальних зібрань.

Даний проект започатковано у 2006 р. для представлення відомостей про новітні результати теоретичної та прикладної діяльності установ НАН України. Через рік рамки проекту були розширені: зібрання академічних журналів трансформувалося в загальнодержавний портал наукової періодики.

Реалізація цього проекту сприяє зміцненню інформаційної бази для підтримки інноваційної діяльності та супроводження процесу суспільних реформ у державі, включенню національних інформаційних ресурсів у міжнародну систему наукових електронних комунікацій, формуванню позитивного іміджу української науки.

Портал «Наукова періодика України» має п'ять інформаційних складових. Перша з них надає загальні відомості про наукову періодику (назва та тип видання, рік заснування журналу, його проблематика, періодичність, ISSN, мова видання, засновники, головний редактор та редколегія, адреса редакції). Планується подання такої інформації трьома мовами: українською, російською та англійською.

Друга розкриває зміст журналів. Основа цієї складової – загальнодержавна реферативна база даних «Україніка наукова», що наповнюється з 1998 р. Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України та Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського за участю Національ-

ної медичної бібліотеки України та Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського.

Третя інформаційна складова Порталу спрямована на одержання повних текстів статей. Зміст четвертої й п'ятої становлять зібрання «Наукові біографії вчених, діячів науки і техніки України» та «Наукові установи України». Їх призначення – сприяння встановленню семантичних зв'язків між суб'єктами й об'єктами документальних наукових комунікацій, тобто підтримка когнітивного напрямку розвитку Порталу.

На даний момент загальна кількість найменувань наукових видань досягла майже 550. Серед них: всі академічні періодичні видання, співзасновником яких є НАН України як юридична особа (їх загальна кількість – 85); серіальні видання вищих навчальних закладів – близько 400; електронні наукові фахові видання – 16.

Поступово формується повнотестова складова Порталу. Цьому сприяє позиція ВАК України щодо передавання електронних версій наукових фахових видань до НБУВ для їх депозитарного зберігання. Деякі редколегії журналів мають намір подавати електронні тексти публікацій із запізненням на 1 рік. Такий термін є достатнім для розповсюдження друкованих версій журналів.

Перспективний напрям розвитку порталу «Наукова періодика України» – включення його інформаційних ресурсів у міжнародну систему наукових електронних комунікацій (зокрема, подання англійських реферативних статей у найбільшу загальнонаукову реферативну базу даних Scopus, де наводяться індекси цитування публікацій), що сприятиме формуванню позитивного іміджу вітчизняної науки [11]. Потрібно наголосити: реферати включаються до згаданої реферативної бази даних за наявності онлайн-версії статті. Тому очікується, що формування повнотекстової складової Порталу наукової періодики матиме тенденцію до прискорення, оскільки науковці зацікавлені у зростанні своїх індексів наукового цитування.

В інформаційних ресурсах Порталу передбачається проведення інтелектуальної обробки документів. Йдеться про взаємодоповнюючі бібліо-, інформометричні дослідження кількісних закономірностей у процесах наукової комунікації з метою оптимізації науково-інформаційної сфери суспільства в цілому. Зразками інтелектуальних завдань цього етапу можуть бути: кластеризація

(виділення компактних скупчень документів, що мають подібні, заздалегідь не задані ознаки), процедури побудови нових класифікаційних схем тощо. Сьогодні роботи у цьому напрямі лише розпочинаються і розглядаються як передумова екстракції нових знань [8].

Загалом же формування в Україні порталу наукової періодики відповідає світовій тенденції формування ресурсів «відкритого доступу» і дасть змогу істотно підвищити рівень інформаційного забезпечення науки, освіти, культури, що безперечно сприятиме сталому розвитку суспільства.

Висновки

1. В умовах глобалізації, розвитку комунікаційних технологій суспільство започатковує нові підходи до формування й поширення інформації, знань і пропагує та втілює їх у життя шляхом створення інтелектуальних продуктів методами «відкритого доступу».
2. Модель «відкритого доступу» видається найліпшою у справі організації вітчизняних наукових періодичних видань. Представлення наукових журналів на порталі «Наукова періодика України» сприяє виходу української науки на міжнародний рівень, підвищує авторитет наукових видань та рівень їх цитування.
3. Головна концептуальна засада порталу «Наукова періодика України» передбачає поєднання централізованого довідково-пошукового апарата на основі загальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова» та розподіленої системи галузевих і тематичних збірань онлайн-нових серіальних видань, що формуються суб'єктами системи документальних комунікацій (науковими бібліотеками, органами НТІ, науковими установами, навчальними закладами).
4. Проведення в інформаційних ресурсах Порталу взаємодоповнюючих бібліо-, інформо- та наукометричних досліджень дасть змогу розрахувати

оптимальні рішення вдосконалення процесів науково-інформаційного забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Список використаної літератури

1. Будапештская инициатива «Открытый доступ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: <http://www.soros.org/openaccess/ru/read.shtml>. – Загл. с экрана.
2. Згуровський, М. З. Загальні тенденції розвитку інформаційного суспільства у глобальному контексті: трансформація світового устрою [Текст] / М. З. Згуровський // Інформаційне суспільство. Шлях України. – К., 2004. – С. 104–114.
3. Костенко, Л. Й. Бібліотека суспільства знань: концептуальна модель [Текст] / Л. Й. Костенко // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 1. – С. 23–28.
4. Кучма, І. Право першої ночі? Відкритий доступ! [Електронний ресурс] // Дзеркало тижня. – 2004. – № 11(486). – Режим доступу: <http://www.zn.kiev.ua/nn/show/486/45910/>. – Назва з екрана.
5. Лаврик, О. Л. Академическая библиотека в современной информационной среде [Текст] / О. Л. Лаврик. – Новосибирск: ГПНТБ СО РАН, 2003. – 250 с.
6. Маркусова, В. А. Статья в научном журнале как основной источник информации для выполнения фундаментальных исследований в РАН [Текст] / В. А. Маркусова, А. Я. Родионов // НТИ. – Сер. 1. – 1998. – № 9. – С. 21–28.
7. Річицький, В. Відкритість інформації як універсальна вимога [Текст] / В. Річицький // Вісник НАН України. – 2003. – № 9. – С. 26–45.
8. Симоненко, Т. В. Розвиток системи інформаційно-бібліотечного забезпечення науки [Текст] / Т. В. Симоненко // НТИ. – 2006. – № 3. – С. 58–62.
9. DOAJ (Directory of Open Access Journals) [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://www.doaj.org/articles/questions>. – Title from the screen.
10. J-Gate [Electronic resource]. – Way of access: URL: <http://j-gate.informindia.co.in/>. – Title from the screen.
11. Scopus [Electronic Resource]. – Way of access: URL: <http://www.scopus.com/scopus/home.url>. – Title from the screen.

Надія Стрішенець,

керівник Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів НБУВ,
канд. іст. наук

Відбір при комплектуванні: мистецтво чи наука?

У статті розглядається еволюція поняття «відбір» як складова підсистеми «комплектування» американської бібліотечно-інформаційної термінології. Відображено зміни, привнесені у відбір електронною революцією, та його провідну роль у процесі формування фондів.

Ключові слова: відбір, комплектування фондів, бібліотечно-інформаційна термінологія.

The evolution of concept «selection» is investigated as a part of terminological subsystem «acquisition». The change of selection caused by digital revolution is examined and the role of selection which has been still crucial for the process of collection development.

Keywords: selection, acquisitions, library and information terminology

Правило, якого повинен дотримуватися бібліотекар,
якщо він хоче стати першокласним фахівцем з відбору:
«Цікався всім, що відбувається у світі, й читай, читай, читай!»¹
Дж. Еванс

Поняття «комплектування» у американській бібліотечній термінології виражається низкою термінів. Вони розкривають різні його аспекти і не завжди мають адекватні відповідники в українській чи російській мові. Так, термін *acquisitions*, хоча й утвердився як загальний на означення поняття «комплектування», у загальноживаній мові означає «придбання», «надбання», «здобуття» й тому іноді, особливо раніше, у фаховій літературі вживався здебільшого на означення комплектування шляхом купівлі. Інший термін – *collection development* – дослівно «розвиток фонду» – вже передбачає певну політику комплектування, аналіз потреб читачів, вивчення використання фонду, його оцінку тощо. Найближче зі звичних термінів до нього стоїть «формування фонду». Останнім часом дедалі частіше вживається *collection management* – управління фондом. Дещо інакша ситуація з терміном *selection* – «відбір, добір (видань до бібліотеки)» [1, с. 268]. Відповідник, як бачимо, є. Термін навіть входив до загальносоюзного термінологічного словника «Библиотечное дело» [2, с. 100]. Втім він не став таким загальноживаним, як його амери-

канський відповідник *selection*. Адже у Сполучених Штатах виходили й продовжують виходити цілі книги, присвячені темі відбору: «Відбір книг» Е. Беском (E. Bascom) [3]; «Відбір книг» Ф. Драри (F. Drury) [4]; «Відбір книг для бібліотек» Р. Броудуса (R. Broadus) [5]; «Відбір матеріалів до бібліотечних фондів» [6] та ін.

Як побачимо нижче, навіть цілі навчальні курси на бібліотечних факультетах присвячувалися відбору. Нині в умовах інформаційного вибуху та браку коштів на комплектування докладне ознайомлення з теорією відбору, досвідом його практичного застосування в американських бібліотеках не буде зайвим для українських бібліотекарів.

Отже, слово загальноживаної, повсякденної мови *selection (відбір)*, яке у спеціальному контексті, як уже зазначалося, означає «відбір, добір (видань до бібліотеки)» і лежить в основі ієрархії термінів американських комплектаторів, адже продовжує виступати базовою функцією комплек-

¹ «Be interested in what is going on in the world, and read, read, read!» [21, p. 104].

тування фонду, хоча й дещо змінивши в останній час своє наповнення. Одні вважають *відбір* наукою й переконані, що він піддається вивченню, певній формалізації й виведенню правил чи критеріїв відбору, інші – мистецтвом, яким нелегко оволодіти.

У тлумачному словнику Американської бібліотечної асоціації (АБА) *відбір* визначено як «процес вирішення того, які саме документи мають бути додані до бібліотечного фонду» («*Selection. The process of deciding which specific documents should be added to a library collection*») [7, р. 202].

Звернемося до словника Джоан Рейц (J. Reitz), який хоча й видавався не під егідою АБА, але є найновішим і одержав досить високу оцінку американських бібліотекознавців [8]. Багатьом, до речі, відома його електронна версія ODLIS, розміщена на сайті одного з американських університетів. У Рейц знаходимо таке визначення: «Відбір – процес вирішення того, які матеріали мають бути додані до бібліотечного фонду» («*Selection – the process of deciding which materials should be added to a library collection*») [9, с. 644]. Як бачимо, основна дефініція перейшла до нового словника майже без змін, за винятком того, що «документи» замінено на «матеріали». Автор також додає, що відбір здійснюється бібліотекарями («*selectors*»), які визначені відповідальними за відбір з певних галузей знання, відповідно до їх спеціалізації; що у вузівських бібліотеках відбір може здійснюватися викладачами, і читачі можуть долучатися до відбору, якщо у бібліотеках є відповідна скринька для читачьких пропозицій.

До речі, у третьому виданні тезауруса Американського товариства інформацієзнавства та інформаційної технології (англійська аббревіатура – ASIS&T) також пропонується вживати «*materials selection*» – *відбір матеріалів* замість, як уточнюється, «*book selection*» – *відбір книг* (*materials selection use for book selection*) [10, р. 86]. Зауважимо, що тезаурус, куди терміни добираються дуже прискіпливо, пропонує *відбір матеріалів* замість *відбір книг*, адже книги нині є лише одним з видів видань. Звертає на себе увагу також характерна для американської бібліотечно-інформаційної термінології особливість, коли у даному словосполученні, як нерідко і в інших, віддається перевага терміну «матеріали» замість двозначного «документи»: *відбір матеріалів*, а не *документів*. Принагідно відзначимо, що в українських

бібліотечних текстах термін *документи* і похідні від нього часто вживаються невиправдано, у контексті, який допускає його неоднозначне тлумачення.

У «Міжнародній енциклопедії з інформацієзнавства та бібліотекознавства», виданій у 2003 р. відомим науковим американським видавництвом Routledge, хоча й наводиться відмінне від попередніх визначення, пропонується дещо застарілий, не рекомендований до вживання у згаданому вище тезаурусі, термін *відбір книг* (*book selection*). За енциклопедією, *відбір книг* – це «процес вибору книг для включення до бібліотеки з огляду на забезпечення збалансованого зростання фонду» («*Book selection. The process of choosing books for inclusion in a library with a view to providing a balanced increase to the stock*») [11, р. 42]. І далі уточнюється, що відбір книг є провідним професійним обов'язком бібліотекарів, хоча вони мають тісно співпрацювати з читачами, щоб упевнитися: фонд розвивається релевантним і відповідним шляхом [11, р. 42].

Тепер, маючи основні визначення поняття *selection* (*відбір*), простежимо його зв'язок з іншими поняттями, що входять до бібліотекознавчої підсистеми «комплектування». Розглянемо його наповнення, спробуємо з'ясувати, які зміни відбулися з поняттям *відбір*, а що залишилося сталим і в умовах інформаційного вибуху та нового електронного середовища.

На переконання Чарльза Осберна (C. Osburn), *відбір* з'явився незабаром після винайдення друкарського верстата [12, р. 37]. Джек Кларк (J. Clarke) у статті «Пошук принципів відбору книг. 1550–1700» спробував виділити принципи відбору книг у ті далекі роки [13]. Особливістю змісту поняття *відбір* початкового періоду книгодрукування було те, що його головні принципи стосувалися лише розгляду якості окремих книг, а не зібрання чи фонду як такого. Не поширювалися вони й на врахування інтересів читачької спільноти, для якої цей фонд призначався. Відбір ґрунтувався на цінності кожної окремої книги, а не на цілеспрямованому формуванні певного фонду. З деякими варіаціями ці принципи, вважає Осберн, проіснували кілька сот років [12, р. 37].

Відомий фондознавець Пеггі Джонсон (P. Johnson) припускає, що у давнину незначна кількість книг, їхня цінність та унікальність робили вичерпність, повноту та постійне збереження головними принципами [14, р. 4]. Бібліотеки біль-

ше служили сховищами, аніж засобом поширення знань. Систематичні погляди на відбір з'явилися в американському бібліотекознавстві наприкінці XIX століття.

Перші бібліотеки у США виникли як приватні установи, пізніше вони з'явилися в системі вищої освіти й здебільшого комплектувалися за допомогою дарів чи подарованих коштів [14, р. 4]. Так, у 1856 р. бібліотеці Гарвардського університету на комплектування та опрацювання виділялося лише 250 доларів на рік [15, р. 29–31]. Особливістю комплектування американських університетських бібліотек було те, що відбір видань для придбання здійснювали переважно викладачі. П. Джонсон наводить цифри з бюлетеня Управління освіти США за 1930 р., які свідчать, що протягом вказаного року викладачами було відібрано 80% видань для комплектування, тоді як бібліотекарями – 20% [14, р. 6]. Співвідношення почало змінюватися у 1960-х рр. і майже помінялося місцями наприкінці 1970-х. Дослідниця пояснює таку зміну зростанням професійності бібліотекарів, значним збільшенням кількості видань, зростанням числа бібліотекарів, які мали добру освіту з різних галузей знання, й водночас завантаженням викладачів різною, у т. ч. дослідницькою, роботою та підготовкою публікацій, що стало обов'язковою вимогою [14, р. 6].

Видатні американські бібліотекарі XIX – початку XX ст. М. Дьюї (M. Dewey), Г. Патнем (H. Putnam), Е. Спoffфорд (A. Spofford) [16] тлумачили відбір як виділення матеріалів найвищої якості. На думку П. Джонсон, багато перших бібліотекарів займали чітку патерналістську позицію щодо відбору та побудови фондів [14, с. 10]. Президент АБА Артур Боствік (A. Bostwick) у своєму зверненні від 1908 р. визнавав за бібліотекарями публічних бібліотек право відхиляти у процесі відбору все, що не несе в собі Добра, Правди, Краси [17]. Значення відбору у такому контексті несло в собі відтінок цензури. Недарма його публікація в найстарішому й дуже популярному фаховому журналі «Library Journal» називалася «Librarian as a Censor» («Бібліотекар як цензор»). На початку 1950-х рр., змістовне наповнення поняття *відбір* переглядається Лестером Ешеймом (L. Ashheim). У статті «Не цензура, а відбір» наголошувалося, що поняття *відбір* – це добір хороших книг, а не вилучення, відхилення поганих [18]. А через 30 років автор знову повернувся до цього питання у публікації «Відбір і цензура: Переоцінка» [19].

З розвитком теорії й практики відбору проявилися й перші проблеми. Головна з них – що важливіше: якість відібраного фонду чи задоволення запитів читачів; якість чи попит. Одним з перших наприкінці 1920-х рр. подвійний характер поняття *відбір* чітко сформулював вже згадуваний нами А. Боствік у книзі, присвяченій американським публічним бібліотекам: відбір відповідно до уподобань читачів чи з точки зору бібліотекаря [20]. Відбирати видання відповідно до смаків читачів й мати ризик сформувати фонд «неприпустимо низького рівня» («unacceptably low level») чи збирати найкраще (з точки зору бібліотекаря) й мати ризик залишитися без читачів – дилема, яку намагався розв'язати А. Боствік. І хоча колишній президент Американської бібліотечної асоціації висував високі вимоги до бібліотекарів, які займалися відбором, а отже вважав, що від їхнього рівня (а не лише уподобань читачів) залежить багато, водночас він пропонував визначати й орієнтуватися на «середні смаки» читачів. Підкреслимо, що йдеться про публічні бібліотеки.

До початку інформаційного вибуху 1960-х рр., коли питання відбору гостро постало перед усіма бібліотеками, теорія відбору розроблялася здебільшого стосовно публічних бібліотек. Адже відбір, приміром, для університетських бібліотек традиційно залежав від навчальних програм, тому у ньому таку значну роль відігравали викладачі. Якщо певний предмет, мова чи напрям (наприклад, слов'янознавство та слов'янські країни, азійська чи арабська проблематика) не вивчалися в якомусь університеті, то відповідно не відбиралася й література з цієї тематики. Універсально, для загального розвитку, фонди не комплектувалися. Але якщо університет спеціалізувався з певних напрямів, то відповідні зібрання формувалися максимально повно. Спеціальні бібліотеки керувалися власними критеріями відповідно до місії та завдань.

Якщо А. Боствік у згаданій книзі розглядав відбір поряд з іншими питаннями розвитку публічних бібліотек, то Ф. Драри присвятив цьому питанню окремий підручник, виданий Американською бібліотечною асоціацією у 1930 р. [4]. Поняття відбору, у його розумінні, мало спиратися, насамперед, на цінність самого видання, потреби читачів та наявні у бібліотеці ресурси. Як бачимо, до поняття *відбір*, окрім перших двох ознак, про які вже йшлося (якість видання та запити читачів), долучається ще одна важлива ознака: враху-

вання при відборі наявних у бібліотеці ресурсів. Тобто відбір розглядається як багатоаспектне поняття, до якого можна застосувати певні критерії. Ф. Драри розробив такі критерії, і вони мали стати для комплектаторів керівництвом до дії. Серед них навіть рекомендація купувати видання у оправах, придатних для використання у бібліотеці тобто багаторазової книговидачі. Дещо дивною може видатися настанова бібліотекареві: «Відбирай художню літературу – вона має цінність для освіти та дозвілля» [21, р. 87]. Втім не для Америки тих часів. Пуриганська традиція засуджувала читання художньої літератури, й це також відбивалося на поглядах бібліотекарів тих років, їх хвилювало, що читачі віддають перевагу романам [22].

Теоретичним підсумком пошуків стала у 1935 р. дисертація Перрі Дантона (J. P. Danton) «Відбір книг у бібліотеках коледжів: вивчення факторів, що впливають на високу якість відбору» (скорочений її виклад див. [23]). Вона підсумувала практичний досвід і поклала початок систематизованому, усвідомленому чи, як прийнято писати у нас, науковому підходу до відбору, розпочавши еволюцію цієї відносно простої дії до складного процесу [12, с. 38]. Дантон наполягав на важливій, навіть вирішальній, ролі послідовних методів відбору видань. Його дослідження вважається одним з найвагоміших внесків у розроблення цієї тематики.

Принцип відбору з акцентом більше на інтереси читачів, аніж на цінність окремих книг, відстоював Герберт Голдхор (H. Goldhor), розробляючи теорію відбору для публічних бібліотек [24]. Звичайно, такі критерії не давали змоги сформувати гарний фонд. Пізніше автори почали також вказувати на зв'язок між способами й методами відбору книг і ступенем їх використання [25].

Протягом усіх цих років теорія відбору книг була невід'ємною частиною бібліотечно-інформаційної освіти. У 1884 р., коли М. Дьюї заснував школу бібліотекознавства у Колумбійському університеті, відбір книг і періодики був серед пропонуванних курсів [26, р. 902]. Ч. Вільямсон (C. Williamson), проаналізувавши у 1923 р. програми 11 бібліотечних факультетів, з'ясував, що «відбір книг» перебував на другому місці за середнім числом класних годин, відведених на вивчення предметів [27].

Тривалий час класичним підручником на бібліотечних факультетах був підручник Хелен Хейнс (H. Haines) «Живучи з книгами: Мистецтво відбору книги», перше видання якого побачило

світ ще у 1935 р. [28]. Його центральною темою був відбір індивідуальних назв для включення до бібліотечних фондів. У поняття відбору автор заклала два базові принципи: 1) відбирай книги, що ведуть до розвитку та збагачення, наповнення життя...; 2) основа відбору має бути позитивна, а не негативна. Кожна книга повинна служити, а не просто бути нешкідливою [21, р. 91].

Відбір залишався основним при вивченні комплектування як предмета й протягом 1960-х – 1970-х рр. Дуже популярним у ті часи був підручник «Побудова бібліотечних фондів», який часто перевидавався [29]. Дві третини його матеріалу присвячувалося відбору, засобам відбору, видавцям/видавництвам та бібліографічним ресурсам [26, р. 901]. Змінювалися автори, але головний акцент книги спрямовувався на відбір, який мав би слугувати формуванню цілісного фонду, а не відбору окремих книг.

Наприкінці 1970-х *відбір* здебільшого розглядається, хоча й важливою, але частиною ширшого поняття – *розвиток (формування) фонду (collection development)*. Так, на думку Хендріка Едельмана (H. Edelman) відбір – це процес прийняття рішень з метою виконання завдань, визначених при формуванні плану розвитку фонду, з використанням критеріїв відбору (окремих від плану розвитку фондів) [30, р. 34]. Університетський курс *book selection* («відбір книг»), поступово трансформувався у *collection development* («розвиток фонду»).

З філософської точки зору спробував глянути на *відбір* Вільям Кац (W. Katz) [31]. Він окреслив три базові «філософії відбору»: ліберальну (повинні братися до уваги потреби всієї громади, а не лише активних читачів), традиційну (працювати з тим, що спрацьовувало завжди, відбирати лише «якісний матеріал»), плюралістичну (ліберальна філософія домінує, коли є кошти на комплектування, якщо їх бракує, перемагають традиційні підходи). Кац виокремлював два етапи процесу відбору: 1) оцінка внутрішньої цінності матеріалів; 2) визначення відповідності цієї внутрішньої цінності потребам читачів бібліотеки [31, р. 89].

Ще на один аспект поняття *відбір* вказував відомий фахівець у галузі формування фондів Росс Аткинсон (R. Atkinson). На його думку, критерії відбору потрібні не лише на етапі придбання видань, а й при відборі матеріалів, які вже є у бібліотеці, на постійне зберігання. Адже відомо, що брак місця та інші причини спонукають до пе-

регляду полиць й вилучення частини видань, хоча це, як зазначає більшість авторів, завжди нелегко робити бібліотекарям [32].

У пізнішій своїй роботі Аткінсон описує *відбір* як трьохступеневий процес побудови фонду [33]. Перший ступінь: визначення «антифонду», тобто визначення кола видань, надрукованих, але ще не включених до фонду. Аткінсон називає весь універс матеріалів існуючих, але не придбаних бібліотекою «антифондом» («anti-collection»). Він навіть *відбір* визначав через цей неологізм. Дослідник наглошував, що *відбір* «значною мірою є ціла серія рішень про те, які видання з антифонду мають бути переміщені до фонду» («to a great extent, a continuous series of decisions about which items in the *anti-collection* should be moved into the collection») [33, p. 97].

Другий ступінь відбору Аткінсон пов'язує з ранжуванням сегментів цього «антифонду» відповідно до критеріїв відбору та запитів читачів. І нарешті, прийняття рішення: яка позиція у вибудованому за «рангами» ланцюжку стане водороздільною. І тоді всі матеріали, розміщені вище цієї позиції, будуть відібрані для поповнення фонду, а розміщені нижче – відхилені [33, p. 98]. Інші автори пропонували триступеневу модель оцінювання видання у процесі відбору, а саме: назва повинна бути додана, назву слід додати, назва може бути додана [34].

Корективи у наповнення поняття *selection* внесло бурхливе зростання кількості видавничої продукції, назване згодом інформаційним вибухом. Навіть найбільші бібліотеки змушені були переглянути своє прагнення до вичерпного комплектування і розробляти нові принципи й методи відбору. Прикметно, що ще у 1953 р. К. Брот (К. Brauth) писала, що місією бібліотеки Гарварду є «збирання та зберігання всього надрукованого» [35], а вже 1960-ті внесли радикальні зміни до концепції вичерпності.

Одночасно звучали цілком слушні (і на сьогодні) застереження. Маргіт Крафт (М. Kraft) наприкінці 1960-х рр., наполягаючи на цілеспрямованому відборі в умовах зростання видавничої продукції, закликала чітко розрізняти вибух знань і «вибух» друкарських верстатів, адже далеко не кожне видання несе нове знання [36]. Вона доводила, що нерациональним є збирання у розрахунок на те, що колись, можливо, ці видання матимуть цінність. Головним принципом відбору має бути якість, а не кількість.

У відповідь на прогресуюче зростання кількості видань, відстежувати які було не під силу жодній бібліотеці, тим більше зважаючи на реальні штати підрозділів відповідальних за комплектування, виникають нові форми *відбору*. Вже згадувана нами П. Джонсон, президент Асоціації бібліотечних фондів та їх опрацювання у 2000–2001 рр., називає їх *макрівідбором*. Якщо мікрівідбір – це відбір за індивідуальними назвами, то макривідбір, за визначенням фондознавця, – це закупівля партіями на основі спеціальних угод (*standing orders, blanket orders, approval plans*) або комплектування відразу цілими ретроспективними зібраннями чи колекціями, що надходять шляхом купівлі чи як дар [14, p. 113]. Великі університетські бібліотеки від 65 до 90% бюджету, передбаченого на комплектування, витрачають саме на макрзакупівлі (*standing orders, blanket orders, approval plans*) [14, p. 113].

Названі вище способи комплектування – *standing order, blanket order* та *approval plan* не перекладаються одним словосполученням, а потребують описового речення, оскільки вони відсутні в українському бібліотекознавстві як усталені поняття [1, с. 29, 51, 283]. Виникли вони у відповідь на значне зростання кількості видань. Так, *standing order* – це постійне замовлення на видання чи певний тип видання, чинне до його скасування (наприклад, на монографічні серії, продовжувані видання). *Approval plan* – угода, за якою оптовий постачальник бере на себе відповідальність за відбір та постачання всіх нових видань, що відповідають профілю бібліотеки, і передбачає можливість повернення бібліотекою, не прийнятих нею видань, у визначений термін. Відсоток повернення, як правило, незначний (близько 2 %). Угода може передбачати також надсилання лише повідомлення з описом книги, а не саму книгу, або поєднання у деяких випадках книг і повідомлень [14, p. 113–114, 308].

Автором цього способу комплектування вважається Річард Абель (Richard Abel), який застосував його вперше на початку 1960-х рр., коли почалося значне зростання обсягів видавничої продукції [37]. Той факт, що стаття Енн О'Нейл (А. O'Neill) у журналі «Комплектування бібліотеки: Практика і теорія» (за 1993 р.) називалася «Як компанія Річарда Абеля змінила спосіб, за яким ми працюємо» [37], вказує на значний вплив цього методу комплектування на практику роботи великих бібліотек.

Blanket order – угода з конкретним видавцем чи науковим товариством на постачання їхніх публікацій відповідно до профілю комплектування бібліотеки та уточнюючих умов (граничної ціни, мови, тематики, формату тощо); повернення книг за такою угодою не передбачається на відміну від попереднього виду угоди [1, р. 51]. Такі форми співпраці вигідні ще й тим, що передбачають знижки для бібліотек.

Дехто з фахівців, зокрема Ю. Ділевко (J. Dilevko) навіть вважає, що звернення багатьох університетських бібліотек до *approval plans* стало одним з чинників, які змінили практику розвитку фондів у США загалом [38, р. 678]. Запровадження бібліотеками такого способу закупівлі монографічних видань посилює тенденції до однаковості, гомогенності фондів [38, р. 683].

Звичайно, далися взнаки і економічні чинники. Постачальники чи оптовики одержують значну знижку від видавців, як правило, 30–35% порівняно з видавничим каталогом [39, р. 54]. Чим потужніший видавець та більший наклад книги, тим більша знижка надається постачальнику (до 40–50%) [40, р. 22]. Постачальники купують велику кількість книг зі знижками, складають їх, а потім розсилають бібліотекам відповідно до їх профілю. Різниця в ціні є прибутком постачальника. Малопотужні видавці не в змозі надавати великих знижок і це відбивається на цінах для бібліотек. Тому останні змушені віддавати перевагу видавництвам, які надають знижки. (Іноді за додаткову плату постачальники надають каталожні описи книг чи здійснюють їх технічне опрацювання). Таким чином, *approval plans* започаткували роботу з розвитку фондів, що здійснюється поза межами бібліотеки, тобто стали прикладом «аутсорсингу» [38, р. 683].

Тенденція до гомогенності посилювалася й тим, що бібліотеки, як вважає Ю. Ділевко, передовірили здебільшого придбання періодики постачальникам чи передплатним агентам, уникаючи таким чином безпосередніх контактів з видавцями журналів. Відколи ці зміни стали нормою (в останні десятиліття минулого століття), виникла ситуація, коли книги та періодику невеличких видавництв стало важко знайти у багатьох американських бібліотеках [38, р. 685]. Та й збирання інших, альтернативних матеріалів, що перебувають на маргіналіях сучасного дискурсу, пов'язано з певними труднощами, їх треба розшукувати окремо. У відповідь на це 1967 р. у США було засновано

видання «Synergy», яке інформує про альтернативні книжкові та періодичні видання, що не контролюються (якщо лише не приносять прибутку) великими видавцями.

На думку деяких дослідників, ці чинники спрямували розвиток фондів від *відбору*, який здійснювався галузевими фахівцями назва за назвою до *придбання* (purchasing), про що попереджалося ще на стадії зародження цих тенденцій Т. Харріс (T. Harris) у статті «Придбання книг чи відбір книг: дослідження цінностей» [41, р. 53]. Головна особливість макровідбору, про що йтиметься нижче у зв'язку з відбором е-ресурсів, – це втрата контролю за якістю окремих видань.

На відбір справило вплив також зростання вартості видань, яке почалося майже одночасно з інформаційним вибухом. В. Блейк та Т. Серпрент (V. Blake, T. Surprenant) наводять такі цифри: за «Bowker Annual» (1974), кількість книг, надрукованих у США протягом 1973 р. становила 39 951 (середня ціна видання – 12 доларів), у 1995 р. кількість книг зросла до 44 857, а середня ціна видання – до 45 дол. («Bowker Annual», 1996). Ще істотніших змін зазнали ціни на періодику. За 20 років середня ціна журналів зросла з 16,2 дол. у 1973 р. до 149,5 дол. у 1995-му («Bowker Annual», 1996) [26, р. 894]. Природно, це вносило значні корективи до відбору, його змісту, адже вирішальними ставали не якість чи відповідність видань запитам читачів чи потребам бібліотеки, а ціна.

Якщо коротко підсумувати еволюцію змісту поняття *відбір*, то матимемо наступну хронологію: *відбір* як здатність виділити й оцінити найкращу книгу; *відбір* як виділення матеріалів найвищої якості; *відбір* як відхилення всього, що не несе в собі Добра, Правди, Краси; *відбір* як врахування цінності самого видання, потреб читачів та наявних у бібліотеці ресурсів; *відбір* видань залежно від ступеня їх використання та залежно від ціни.

На сьогодні зміст поняття відбору став незмірно складнішим. З початком придбання нового виду видань – аудіовізуальних матеріалів, їх зміст, відношення до фондів тощо вже не були визначальними чинниками для розгляду при закупівлі. Наявність і якість обладнання для перегляду чи прослуховування, його доступність для читачів також вирішальним чином впливали на прийняття рішення при комплектуванні. Нині лише таке інтелектуальне надбання, як книга, існує у паперовому, мікрофільмованому, електронному та записаному на плівку чи диск вигляді. А ще електронні

журнали, електронні бази даних у найрізноманітніших поєднаннях, інтернет-ресурси² тощо. Тепер рішення щодо відбору мають прийматися з урахуванням й комп'ютерного, технологічного забезпечення, важливим є і уміння та бажання вести ділові переговори з постачальниками. Вибір формату видання (у т. ч. й між друкованим та електронним, про що йшлося вище) стає також питанням вибору, і воно є так само важливим, як і зміст видання.

Революція у цифрових інформаційних технологіях змінила бібліотеки настільки, що нині ми маємо «дві інформаційні системи для управління – одна друкована, а друга – електронна» [42, р. 9]. Конфлікт між друкованими та електронними ресурсами у процесі комплектування в американських університетських бібліотеках було навіть названо «культурними війнами» [43].

Наприкінці 1990-х Томас Нісонгер (Т. Nisonger) передрікав, що найближчим часом ефективна інтеграція друкованих та електронних ресурсів стане найбільшим викликом, що постане перед комплектаторами [44, р. 34]. Едвард Шрівс (E. Shreeves) також назвав риторичну, політичну та фінансову проблеми відносин з гібридним (цифровим і друкованим) середовищем, що швидко еволюціонує, одним з найбільших викликів у найближчому майбутньому для бібліотекарів, які відповідають за фонд. Таке середовище змушує бібліотекарів інвестувати в електронне (цифрове) майбутнє та готуватися до нього, а поки підтримувати фонди й обслуговування, що ґрунтуються переважно на друкованому світі [43, р. 885].

У своїй рецензії на книгу «Інтеграція друкованих та електронних ресурсів у бібліотечні фонди» Єлена Панчешников (Y. Pancheshnikov) відзначає: «Проблеми, пов'язані з інтеграцією друкованих та електронних ресурсів у бібліотечних фондах є центральними у бібліотекознавстві й широко обговорюються у бібліотечній літературі протягом останніх кількох років» [45, р. 111]. Насправді всі ці дискусії в основі своїй торкаються ширших проблем – ролі комп'ютерних технологій, майбутнього книги та друкованої культури загалом і відбивають глибоке розмежування цінностей.

² Так канадські бібліотекарі, зокрема, з електронної мережі бібліотек Британської Колумбії вважають, що бібліотеки мають популяризувати Directory of Open Access Journal (DOAJ) на своїх сайтах та включати назви з його списку до каталогів бібліотек.

Отже, відбір нині включає набагато більше завдань. У процесі його здійснення розглядається не лише зміст, вид документа тощо, а й «потреби в обладнанні, методи доступу, вибір придбання чи ліцензії, різні структури ціни» [46, р. 392]. Друковані ресурси купуються і тримаються у власності, а електронні часто – ліцензовані. Придбання великих і дорогих баз даних, особливо мультимедіа, вимагає консультації кількох галузевих спеціалістів та фахівців з технічними знаннями і знаннями ліцензування та авторського права [47].

Особливостям відбору при комплектуванні великих, а нерідко й дуже потужних (агрегованих) баз даних чи електронних зібрань наукових журналів приділяє увагу у своїх публікаціях Рут Міллер (R. Miller) [48]. Вона вважає, що передплачуючи їх, бібліотеки меншою мірою контролюють відбір, аніж тоді коли він здійснювався б за окремими назвами. Назви повторюються у різних зібраннях (пакетах) або бажані назви поєднуються з малоцінними, другорядними. До того ж вони не можуть зберігатися для майбутнього використання, бо передплачується лише ліцензований доступ, а не власність. Кожна бібліотека платить великі кошти постачальникам лише за короткотерміновий доступ.

Отже, питання про переваги й недоліки подібного підходу, коли е-журнали видавці пропонують готовими повними списками, залишається дискусійним. Дехто стверджує, що якість при цьому суттєво страждає, і, що такий порядок дає змогу маргінальним виданням займати, неналежне їм, помітне місце. Під сумнів ставить якість та відповідність методу відбору е-ресурсів цілими пакетами, відбір видань до яких здійснюється постачальником, і Б. Квінн (B. Quinn) у своїй статті «Вплив пакетів агрегаторів на управління фондом» [49]. Водночас багато хто з комплектаторів схильні брати все, що можна. Вони надають можливість читачам робити вибір.

Фундаментальні зміни у характері роботи з розвитку фондів передбачає Е. Шрівс (E. Shreeves). Він припускає, що «функція відбору найвірогідніше дедалі більше переходитиме до рук користувачів, які використовуватимуть засоби, надані бібліотеками, інші засоби, щоб ідентифікувати та віднайти матеріал через мережу» [50, р. 386].

Варто зупинитися ще на одному аспекті впливу американських читачів на відбір. Йдеться про вимогу вилучати ті чи інші видання з фондів, особ-

ливо зі шкільних та публічних бібліотек, яка може видатися несподіваною для демократичної країни. Лише протягом 1990–2000 рр. АБА зафіксувала 6 364 спроби груп (громадян, релігійних або політичних організацій) чи окремих осіб домогтися такого вилучення (71% спроб припадає на школи та шкільні бібліотеки) [14, р. 122]. Звіт за 1993 р. свідчить, що 41% таких спроб завершилися успішно – книги були вилучені [14, р. 124]. Підрозділ з інтелектуальної свободи АБА склав список з десяти книг, які найчастіше вимагали виключити з фондів бібліотек, наприклад, у 2002 р. Серед них і добре відомі українським бібліотекарям та читачам «Гаррі Поттер» Д. Роулінг та «Пригоди Гекльберрі Фінна» М. Твена (докладніше див. сайт АБА, підрозділ «Banned books week»).

Отже, особливостями відбору у новому е-середовищі є, насамперед, врахування комп'ютерного, технологічного забезпечення, вибір формату видання та умов доступу, вміння провадити ділові переговори з постачальниками, а також переважаючий макровідбір. Він особливо послаблює функцію відбору.

Втім, незважаючи на всі зміни, які нині переживає відбір, він залишається ключовою частиною процесу комплектування. Тому відбір і надалі виступатиме водночас і мистецтвом, і наукою, поєднанням знання, досвіду та інтуїції.

Список використаної літератури

1. *Стрішенець, Н. В.* Англо-український словник-довідник бібліотечно-інформаційної термінології / НАН України; Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського. – К., 2004. – 329 с.
2. Библиотечное дело: Терминологический словарь / сост. И. Сулова, Л. Уланова; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – 2-е изд. – М.: Книга, 1986. – 224 с.
3. *Bascom, E. L.* Book selection. – Chicago: American Library Association Publishing Board, 1915. – 35 p.
4. *Drury, F.* Book selection. – Chicago: American Library Association, 1930. – XIV, 369p.: ill.
5. *Broadus, R. N.* Selecting materials for libraries. – 2nd ed. – New York: H.W. Wilson Co., 1981. – X, 469 p.
6. Selecting materials for library collections / Audrey Fenner, ed. – Binghamton, NY: Haworth Information Press, 2004. – XV, 271 p.
7. The ALA Glossary of Library and Information Science / H. Young, editor, with the assistance of T. Belanger... [et al.]. – Chicago: American Library Association, 1983. – XVI, 245 p.
8. Див. рецензії: *Culpepper, J.* [Review: *Reitz, J. M.* ODLIS: Online Dictionary of Library and Information Science / Western Connecticut State University Libraries] // Electronic Resources Review. – 2000. – Vol. 4. – N. 10. –

P. 124; *Dorris, D. A.* [Book review: Dictionary for Library and Information Science / J. M. Reitz editor. – Westport, CT: Libraries Unlimited, 2004. – 788 p.] // Government Information Quarterly. – 2007. – Vol. 24. – N. 2. – P. 496.

9. *Reitz, J. M.* Dictionary for Library and Information Science. – Westport, Conn.: Libraries Unlimited, 2004. – X, 788 p.

10. ASIS&T thesaurus of information science, technology, and librarianship / A. Redmont-Neal, M. M. K. Hlava, editors / American Society for Information Science and Technology. – 3rd ed. – Medford, N. J.: Information Today, Inc., 2005. – 255 p.

11. International Encyclopedia of Information and Library Science / Ed. by J. Feather, P. Sturges. – 2nd ed. – London; New York: Routledge, 2003. – 688 p.

12. *Osburn, C. B.* Collection management in the Library Quarterly, 1931–2005 // The Library Quarterly. – 2006. – Vol. 76. – N. 1. – P. 36–57.

13. *Clarke J. A.* A Search for Principles of Book Selection, 1550–1700 // Library Quarterly. – 1971. – Vol. 41. – P. 216–222.

14. *Johnson, P.* Fundamentals of collection development and management. – Chicago: ALA, 2004. – 342 p. Див. також рец. на цю кн.: *Holley, R. P.* [Review on: *Johnson, P.* Fundamentals of collection development and management] // Library Resources and Technical Services. – 2005. – Vol. 49. – N. 1. – P. 57–58.

15. *Shiflett, O. L.* Origins of American Academic Librarianship. – Norwood, N. J.: Ablex, 1981. – XXII, 308 p.

16. *Стрішенець, Н. В.* Бібліотека Конгресу США: основні етапи розвитку // Бібл. вісник. – 2000. – № 5. – С. 42–47.

17. *Bostwick, A. E.* Librarian as a Censor // Library Journal. – 1908. – Vol. 33. – P. 257–259.

18. *Asheim, L.* Not Censorship but Selection // Wilson Library Bulletin. – 1953. – Vol. 28. – Sept. – P. 63–67.

19. *Asheim, L.* Selection and Censorship: A Reappraisal // Wilson Library Bulletin. – 1983. – Vol. 58. – Nov. – P. 180–184.

20. *Bostwick, A. O.* American public library. – New York: Appleton, 1929.

21. *Evans, G. E.* Developing library and information center collections. – Littleton, Colorado: Libraries Unlimited, 1987. – 443 p.

22. *Muxed, T. B.* Пуританська традиція і література американського ренесансу: 1830–1860 / Ніжинський держ. ун-т ім. Миколи Гоголя. – К.: Знання України, 2006. – 344с.

23. *Danton, J. P.* The Selection of Books for College Libraries: An Examination of Certain Factors Which Affects Excellence of Selection // Library Quarterly. – 1935. – Vol. 5. – P. 419–456.

24. *Goldhor, H.* A Note on the Theory of Book Selection // Library Quarterly. – 1942. – Vol. 12. – P. 151–174.

25. *Evans, G. E.* Book Selection and Book Collection Usage in Academic Libraries // Library Quarterly. – 1970. – Vol. 40. – P. 297–308.

26. *Blake, V. L., Surprenant, T. T.* Navigating the Parallel Universe: Education for Collection Management in the Electronic Age // *Library Trends*. – 2000. – Vol. 48. – N. 4. – P. 891–922.
27. *Williamson, C. C.* Training for library service: A report prepared for the Carnegie Corporation. – New York: Carnegie Corporation, 1923.
28. *Haines, H.* Living with books: The art of book selection. – New York: Columbia University Press, 1935; *Haines, H.* Living with books. – New York: Columbia University Press, 1950.
29. *Carter, M. D., Bonk, W. J., Magrill, R. M.* Building library collections. – 4th ed. – Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1974; *Bonk, W. J., Magrill, R. M.* Building library collections. – 5th ed. – Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1979; *Curley, A., Broderick, D.* Building library collections. – 6th ed. – Metuchen, N.J.: Scarecrow Press, 1985.
30. *Edelman, H.* Selection methodology in academic libraries // *Library Resources and Technical Services*. – 1979. – Vol. 23. – N. 1. – P. 33–38.
31. *Katz, W. A.* Collection development: The selection of materials for libraries. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1980.
32. *Atkinson, R. W.* Selection for preservation: a materialistic approach // *Library Resources and Technical Services*. – 1986. – Vol. 30. – N. 4. – P. 341–353.
33. *Atkinson, R. W.* Access, ownership, and future of collection development // *Collection management and development: Issues in an electronic era. Proceedings of the Advanced Collection Management and Development Institute, Chicago, IL, March 26–28, 1993* / Johnson P., MacEwan B., eds. – Chicago: ALA, 1994. – P. 92–109.
34. *Rutledge, J., Swindler, L.* The selection decision: Defining Criteria and establishing priorities // *College and Research libraries*. – 1987. – Vol. 48. – P. 128.
35. *Brauth, K. J.* Scholars workshop: Evolving concepts of library service. – Urbana: Un-ty of Illinois Press, 1953. – P. 99.
36. *Kraft, M.* An Argument for Selectivity in the Acquisition of Materials for Research Libraries // *Library Quarterly*. – 1967. – Vol. 37. – P. 284–295.
37. *O'Neill, A. L.* How the Richard Abel Co., Inc. changed the way we work // *Library Acquisitions: Practice and Theory*. – 1993. – Vol. 17. – P. 41–46.
38. *Dilevko, J.* An alternative vision of librarianship: James Danky and the sociocultural politics of collection development // *Library Trends*. – 2008. – Vol. 56. – N. 3. – P. 678–704.
39. *Abel, R.* The origin of the library approval plan // *Publishing Research Quarterly*. – 1995. – Vol. 11. – N. 1. – P. 46–56.
40. *Miller, H. S.* Managing acquisitions and vendors relations: A how-to-do-it manual. – New York: Neal-Schuman, 1992.
41. *Harris, T. C.* Book purchasing or book selection: A study of values // *Advances in understanding approval and gathering plans in academic libraries*. – Kalamazoo: Western Michigan Un-ty, 1970. – P. 53–66.
42. *Branin, J. J.* Shifting boundaries: Managing research library collections at the beginning of the twenty-first century // *Collection Management*. – 1998. – 23 (4). – P. 1–17.
43. *Shreeves, E.* The Acquisitions Culture Wars // *Library Trends*. – 2000. – Vol. 48. – N 4. – P. 877–890.
44. *Nisonger, T. E.* The collection development literature of 1996: A bibliographic essay // *Collection Building*. – 1998. – Vol. 17. – N. 1. – P. 29–39.
45. *Pancheshnikov, Y.* [Рец. на кн.: Integrating print and digital resources in library collections / A. Fenner, ed. – Binghamton, NY: Haworth Information Press, 2005. – 203 p.] // *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services*. – 2007. – Vol. 31. – N. 2. – P. 111–112.
46. *Davis, T. L.* The evolution of selection activities for electronic resources // *Library Trends*. – 1997. – Vol. 45. – N. 3. – P. 391–403.
47. *Manoff, M.* Hybridity, Mutability, Multiplicity: Theorizing electronic library collections // *Library Trends*. – 2000. – Vol. 48. – N 4. – P. 857–876.
48. *Miller, R. H.* Electronic Resources and Academic Libraries, 1980–2000: A Historical Perspective // *Library Trends*. – 2000. – Vol. 48. – N. 4. – P. 645–670.
49. *Quinn, B.* The impact of aggregator packages on collection management // *Collection Management*. – 2001. – Vol. 25. – N. 3. – P. 53–74.
50. *Shreeves, E.* Is there a future for cooperative collection development in the digital age? // *Library Trends*. – 1997. – Vol. 45. – N. 3. – P. 373–390.

Катерина Лобузінa,

наук. співробітник НБУВ, канд. техн. наук

Олена Донець,

мол. наук. співробітник НБУВ

Ілюстрований електронний каталог «Радянський лубок із фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського»

Публікація присвячена питанням технології створення ілюстрованих електронних каталогів аркушевих образотворчих видань. Розглянуто інструментальні засоби та етапи підготовки електронної колекції: програмне та форматне забезпечення, робочі листи, довідково-пошуковий апарат каталогізатора образотворчих видань. Використання описаної технології проілюстровано на прикладі онлайн-публікації електронного каталогу «Радянський лубок із фондів НБУВ».

Ключові слова: ілюстрований електронний каталог, електронна колекція, онлайн-публікація, аркушеві образотворчі видання, радянський лубок.

In the publication the question of technology of creation of the illustrated electronic catalogues of sheet graphics is covered. Tools and stages of preparation of the electronic collection are considered: program and format maintenance, working sheets, help and search device. Use of the described technology is illustrated on an example on-line publications of the electronic catalogue «Soviet lubok in the funds of the Vernadsky National Library of Ukraine».

Keywords: illustrated electronic catalogue, electronic collection, on-line publication, sheet graphics, Soviet lubok.

Завлучним висловом М. Ю. Лотмана, мистецтво є найекономнішим і найбільш надійним засобом збереження інформації, а підготовка електронної версії мистецтвознавчого каталогу надає гарну можливість зробити візуальну інформацію доступною широкому загалу користувачів, які виявляють інтерес до питань української та російської культури радянського періоду. Цінність електронної версії каталогу зібрання радянського лубка 1923–1958 рр. полягає в тому, що у колекції містяться зображення неопублікованих до цього часу лубків, виконаних за творами відомих українських та російських митців. Матеріал зібрання, доступний в онлайн-режимі, є для фахівців важливою інформацією про видавничу діяльність таких українських і російських мистецьких угруповань, як Асоціація художників революційної Росії (АХРР), Асоціація революційного мистецтва України (АРМУ), Асоціація художників Червоної України (АХЧУ). Він також знайомить з творами відомих українських та російських радянських художників: А. Архипова, М. Дерегуса, О. Павленко, О. Сиротенка, М. Глухова, М. Азовського, С. Прохорова,

Г. Нисського, М. Соловйова, Л. Голованова, Ф. Усипенка, О. Мизіна, В. Хвостенка, Т. Мавріної, В. Кондратьєва, братів Степана та Семена Аладжалових, І. Семенова, В. Бунова та багатьох інших.

Останні десятиліття ХХ ст. характеризувалися швидким розвитком і удосконаленням електроніки та комп'ютерних інформаційних технологій. Саме в цей період практично всі видавництва перейшли на комп'ютерний набір і верстку газет, журналів і книг. Видання зберігалося в пам'яті комп'ютера увесь час набору й верстки, тобто залишалося в електронній («нематеріальній») формі протягом усього процесу підготовки, аж до виведення на принтер так званого посторінкового оригінал-макета. Однак для того, щоб електронна книга, журнал або газета дійсно могли конкурувати зі своїми друкованими аналогами, необхідні засоби їх розповсюдження. Наприкінці ХХ ст. останні стали масовими, набули найбільшого поширення. Періодичні електронні видання стали розповсюджуватися переважно комп'ютерними мережами, зокрема, глобальною мережею Інтернет. Принциповою відмінністю електронних видань від друкованих є можливість інтерактивної реалізації ос-

танніх, під час якої користувач (читач) може не тільки переміщуватися за вбудованими у текст гіперпосиланнями, але й активно втручатися у хід перегляду.

Основною особливістю каталогів образотворчих матеріалів є необхідність представлення багатого ілюстративного матеріалу. Відомо, що видавництва та й поліграфісти дуже обережно ставляться до включення ілюстрацій, особливо кольорових, до друкованих видань. Це пов'язано з тим, що ілюстрації вимагають спеціальної обробки, у т. ч. – растрування, а кольорові – ще й поділу кольорів, у результаті чого ускладнюється й здорожчується виробництво книг. В електронних виданнях такої проблеми не існує, тому що абсолютна більшість комп'ютерів має кольорові монітори й програмні засоби для відтворення ілюстративного матеріалу. Отже, в електронних виданнях можна використовувати ту кількість ілюстрацій, яка потрібна для найкращого сприйняття й розуміння матеріалу, причому ця величина завжди більша, порівняно з виданнями, що розповсюджуються друкованим способом. Ілюстративний матеріал справляє набагато сильніший вплив на почуття людини. Швидкість сприйняття ілюстративної інформації також у багато разів вища, ніж швидкість сприйняття тексту. Це пов'язано з особливостями візуального сприйняття інформації людиною. Зорові образи у вигляді графічних об'єктів сприймаються загалом і безпосередньо заносяться в довгочасну пам'ять без проміжного перетворення у поняття, як це відбувається з текстом [3].

Більшість електронних матеріалів, що циркулюють у мережі Інтернет, оформлені у HTML-форматі. Він досить компактний і, разом із текстом, передбачає включення у видання ілюстрацій та мультимедійних об'єктів. Основним форматом для електронних документів є також PDF (Portable Document Format), розроблений у 1993 р. фірмою «Adobe». Сама назва формату «portable» свідчить про те, що документи можуть переглядатися незалежно від програм, якими вони підготовлені, та незалежно від шрифтів і комп'ютерів. PDF вперше дав змогу розповсюджувати на «нематеріальних» (електронних) носіях та через Інтернет виконані у графічному режимі документи, у т. ч. оригінал-макети видань. Обидві ці технології представлення електронних документів було використано для підготовки електронного варіанта каталогу «Радянського лубка з фондів НБУВ» [4].

Основу ілюстрованого електронного каталогу лубка становить бібліотечно-бібліографічна база

даних (ББД) SDS/ISIS, створена у середовищі системи автоматизації бібліотек САБ «ІРБІС» [5], що підтримує UNIMARC-формат [8] обміну бібліографічними даними. Для ведення та редагування електронного каталогу лубка розроблено робочий лист, що враховує специфіку бібліографічного опису (БО) аркушевих образотворчих матеріалів [1; 6]. Формат бібліографічного опису лубка включає такі основні поля:

Назва

- Н А З В А
- Аббревіатура назви
- Паралельна назва
- Різничитання назви
- Переклад назви

Автори

- А В Т О Р
- Інші автори
- Автори тексту тощо

Вихідні дані, розмір

- Місце видання, видавництво, рік
- Розмір, тираж, кільк. арк.
- Техніка друку
- Ціна
- Мова

Додаткові відомості. Зміст

- Повторність видання
- С Е Р І Я
- З М І С Т
- Примітки

Систематизація

- Коди – тип, вид, характер документа
- Графіка
- В И Д образотворчого видання (форма, жанр)
- Індокси ББК
- Персоналія особа
- Персоналія колектив (установа)
- Предмет зображення
- Географічна рубрика
- Ключові слова
- Анотація

Шифр. Інв. №. Файли

- Інвентарний №
- Шифр зберігання
- Інформація про зовнішній файл

Особливостi примiрника

- Стан збереження
- Автограф
- Підписи та написи автора
- Інші написи
- Печатки, екслібри
- Примітки про особливості примірника

Для зручності роботи з матеріалами ББД аркушевих образотворчих видань було створено додаткові пошукові словники: техніка друку, розмір документа, графіка, колір, вид образотворчого видання (масова друкована картина, авторський лубок), предмет зображення, персоналії (наявність зображення), видавничі знаки, особисті знаки художників.

Основною перевагою створеної ББД для представлення образотворчих матеріалів є активне використання зовнішніх об'єктів (ілюстративного матеріалу). Для цього було використано поле 995 «Посилання на зовнішній об'єкт» та спеціально розроблений HTML-формат виведення даних для інтерактивного перегляду зображень безпосередньо в екранному форматі бібліографічного опису образотворчого матеріалу. Для коректного представлення графічних матеріалів було також введено додаткове підполе, що враховує орієнтацію зображення (вертикальну або горизонтальну).

Додаткову зручність надає представлення каталогу в електронному вигляді для виведення бібліографічних описів відповідно до заданого сценарію сортування: за авторами (художниками) творів, назвами творів, роками видання, видавництвами, крім того заданий сценарій може враховувати уніфіковану назву твору, ігнорування «квадратних дужок» або «лапок». У разі необхідності до електронного видання каталогу може бути підготовлений будь-який спектр показників: іменний, назв, персоналій, предметних рубрик, років та місць видання, техніки виготовлення, видавництва і типографій тощо. Електронна форма не обмежує також варіанти оформлення окремих бібліографічних описів та їх елементів: жирний шрифт або курсив, табличне виведення або нумерований список, ілюстрації в єдиному стильовому оформленні. Натискання гіпертекстового посилання зображення дає змогу переглянути його детальніше у збільшеному розмірі.

Сучасна бібліотечна технологія дає змогу не тільки «прив'язати» зображення до бібліог-

рафічного опису, а також зберігати зображення разом із бібліографічним описом у спеціальному XML-форматі. Для цього було використано програму «ContentE» <<http://bnd.bn.pt/tec/contente/index.html>> [7], що вільно розповсюджується (Open Source) в рамках проекту «Європейська Електронна Бібліотека» (The European Library <<http://search.theeuropeanlibrary.org/portal/en/index.html>>). Для бібліографічних описів бази даних САБ «ІРБІС» у UNIMARC-форматі [8] розроблено конвертер у XML-файли формату DC (Dublin Core) [2] для опрацювання програмою «ContentE». Після обробки зображень та відповідних БО для образотворчого матеріалу створювалась окрема папка, готова для онлайнної або локальної публікації, що містить поцифроване фотокамерою зображення в оригінальному розмірі, зображення невеликого розміру для попереднього перегляду та швидкого завантаження HTML-сторінок, комплект HTML-сторінок із бібліографічним описом та засобами перегляду зображення (зменшення-збільшення, скролінг у межах екрана). Для представлення колекції образотворчих матеріалів було розроблено єдине стильове оформлення гіпертекстових сторінок, що відповідає формату та кодуванні публікації матеріалів на сайті НБУВ.

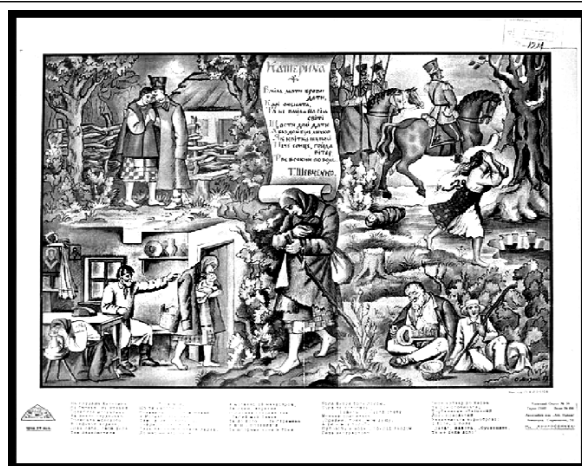
Приклад представлення аркушевого образотворчого видання в електронній колекції:

```
DC (Dublin Core) формат бібліографічного опису
<?xml version="1.0" encoding="windows-1251"?>
<metadata
xmlns="http://example.org/myapp/"
xmlns:xsi="http://www.w3.org/2001/XMLSchema-
instance"
xsi:schemaLocation="http://example.org/myapp/
http://example.org/myapp/schema.xsd"
xmlns:dc="http://purl.org/dc/elements/1.1/">
<dc:title>[«Ой, колись: і піт, і жарко...» ]</dc:title>
<dc:creator>[За оригіналом художника кола
М. Бойчука Вовченка?]</dc:creator>
<dc:subject>Радянський лубок</dc:subject>
<dc:publisher>Державне видавництво Ук-
раїни</dc:publisher>
<dc:date>1930</dc:date>
<dc:format>літогр. кольор.</dc:format>
<dc:format>36,5 x 53</dc:format>
</metadata>
```

Приклад формату виведення ілюстрованого запису електронної колекції лубка

Катерина [Лубок] : *Текстова частина – рядки з поеми Т.Г. Шевченка «Катерина». Вміла мати брови дати, Карі оченята, Та не вміла на сім Світі Щастя доли дати А без доли біле личко Як квітка на полі Пече сонце .гойда Вітер Рве всякий по волі... Т. Шевченко. / Мизін О. В. – Харків: Литографія видав. «Ленинская правда», Ленинград: Видав-во «Книгоспілка» Л.: Литографія изд.-ва Лен. Правда, 1927. – Хромолітограф.; 57 x 41. – 25 коп.*

Тираж: 25 000 прим. Пр.

Формат перегляду бібліографічного опису

Електронна колекція образотворчих матеріалів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Аркушеве образотворче видання

Бібліографічний опис:

Зображення

Бібліографічний опис:

Автор(и): [За оригіналом художника кола М. Бойчука Вовченка?]
Назва: ["Ой, колись: і піт, і жарко..."]
Обсяг, формат: літогр. кольор.
Обсяг, формат: 36,5 x 53
Рік видання: 1930
Видавництво: Державне видавництво України
Рубрика: Радянський лубок

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського - <http://www.nbuv.gov.ua/>

Формат перегляду зображення

Електронна колекція образотворчих матеріалів
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Аркушеве образотворче видання

Бібліографічний опис:

Зображення

1:1

Тип зображення: ілюстрація. Розмір: 175 Кб

© Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського - <http://www.nbuv.gov.ua/>

Описана технологiя пiдготовки електронної колекції аркушевих образотворчих матерiалiв була використана для онлайнної публiкації iлюстрованого каталогу «Радянський лубок iз фондiв НБУВ» <<http://www.nbu.gov.ua/vom/cat/lubok.html>>. Каталог мiстить 181 бiблiографiчний опис (База даних SDS/ISIS – UNIMARC формат) та 44 iлюстрації (окремi електроннi копії лубкiв), що вiдповiдають записам у бiблiографiчнiй базi даних. Бiблiографiчнi описи експортовано iз БД СБ «iРБiС» у спецiально розробленому HTML-форматi та розташовано у хронологiчному порядку. Гiпертекстовий покажчик рокiв видання надає можливiсть швидкої навігації у матерiалах каталогу. До електронного видання каталогу пiдготовлена оригiнальна передмова до друкованого видання у PDF-форматi. Електронна публiкація каталогу створює передумови для продовження дослiдницької роботи з лубком, подальшого поповнення та оновлення матерiалiв каталогу. Зображення лубкiв представленi у форматi попереднього перегляду разом iз бiблiографiчними описами та в iнформацiйному форматi, що знайомить iз графiчним твором, але не передбачає його полiграфiчного використання. Колекція зображень у повноцiнному оригiнальному форматi доступна для перегляду тiльки у локальнiй мережi НБУВ. Подальша робота з електронним варiантом iлюстрованого каталогу лубка передбачає експорт iз БД iнформації про авторiв творiв та створення анотованих авторитетних записiв на художникiв, якi працювали з цим видом графiки.

Список використаних джерел

1. ДСТУ (ГОСТ 7.1:2006) Система стандартiв з iнформації, бiблiотечної та видавничої справи. Бiблiографiчний запис. Бiблiографiчний опис. Загальнi вимоги та правила складання. (ГОСТ 7.1-2003, IDT). – Введ. 2007-07-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2007. – 47 с.
2. Волохiн, О. М. Каталогiзація цифрових ресурсiв iнтернет: Дублiнське ядро метаданих : посiб. – Кiровоград, 2003. – 70 с.
3. Вуль, В. А. Электронные издания : учебник. – М.; СПб. : Изд-во «Петербургский институт печати», 2001. – 308 с.
4. Радянський лубок iз фондiв Нацiональної бiблiотеки України iменi В. I. Вернадського (1923–1958) : науковий каталог / О. М. Донець; Нацiональна бiблiотека України iменi В. I. Вернадського; вiдп. ред. Г. М. Юхимець. – К. : НБУВ, 2006. – 162 с. : вкл. 28 с.
5. Система автоматизації бiблiотек «iРБiС»: общее описание системы / А. И. Бродовский (сост.). – М. : ГПНТБ России, 2002. – 260 с.
6. Российские правила каталогизации. : [в 2 ч. / авт. коллектив: Н. Н. Каспарова (рук.) и др.]; Рос. библ. асоц., Межрегион. ком. по каталогизации. – М., 2005. – Ч. 2 : Специальные правила каталогизации отдельных видов документов. – 2005. [Електрон. ресурс] / Способ доступа: URL: <http://www.nilc.ru>. – Загл. с экрана.
7. Jose Luis Borbinha, Gilberto Pedrosa, Joao Penas ContentE : Flexible Publication of Digitised Works with METS // Proc. Ninth European Conference on Research and Advanced Technology for Digital Libraries (ECDL'05). – Vienna, 2005. – С. 537–538.
8. UNIMARC Manual. Bibliographic Format: Руководство по применению UNIMARC для библиографических данных : фрагменты 2-го изд. : изм. и доп. к 1-му изд. / Международная федерация библиотечных ассоциаций и учреждений (ИФЛА); ГПНТБ России. – М. : ГПНТБ России, 1998. – 52 с.

Наталія Самохіна,

зав. відділу газетних фондів НБУВ,

канд. техн. наук

Російські газетні видання XVIII–XIX ст. у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

У статті розглянуто основні аспекти розвитку російської газетної преси XVIII–XIX ст. Подано стислий аналіз деяких газетних видань зазначеного періоду та коротку характеристику перших російських часописів, що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ).

Ключові слова: періодичне видання, газетна преса, унікальний часопис, друковані матеріали.

In the article the basic aspects of developing of Russian newspaper periodicals in XVIII–XIX centuries are considered. The brief analysis of some newspapers at the corresponding period and concise character of the first Russian periodicals in fund of the Vernadsky National Library of Ukraine are presented. The history of Russian newspaper periodicals in XVIII–XIX centuries demonstrates its active participation in political, economical and social life of country. This article will serve as a useful guide to readers and researchers with a special interest in periodicals history of Russia at the mentioned period.

Keywords: periodical, newspaper press, rare newspaper, printed material.

Мета статті: ознайомлення з першими російськими друкованими газетними виданнями XVIII–XIX ст., представленими у Відділі газетних фондів НБУВ (загальний обсяг фонду газетних видань понад 200 тис. річних комплектів часописів), для максимального розкриття унікальної газетної колекції найбільшої бібліотеки Української держави.

Важливою датою в історії періодичної преси Росії є 15 грудня 1702 р., коли Петро I видав наказ про друк та розповсюдження газети «Ведомости», яка мала інформувати читачів про важливі події та явища у вітчизняному та закордонному житті. Створення «Ведомостей» було зумовлено потребами соціально-економічного розвитку Росії. Петро I бачив у газеті державний орган, трибуну своїх петровських та їх результатів, засіб агітації за підтримку політики, яку він проводив [2, 5]. Випуск першого російського друкованого часопису почався одразу ж після опублікування царського наказу – 16 грудня 1702 р. Газета виходила протягом 1702–1727 рр., спочатку в Москві, а з 1711-го – у Москві та Петербурзі.

Майже кожний номер видання містив зведення, листи Петра I і його сподвижників про хід Північної війни між Росією та Швецією (1700–1721 рр.). Газета інформувала читачів про нарощування військової могутності Росії, зростання її переваги над шведською армією. Державний орган славив царя як умілого стратега і воїна, детально розповідав

про перемоги, що були одержані російськими військами на чолі з Петром I.

Видання висвітлювало діяльність уряду в економічній, політичній і культурній галузях. Велике місце в газеті відводилося торгівельній інформації, особливо багато писалося про розвиток зовнішньої торгівлі.

У першій російській газеті також йшлося про успіхи освіти, про відкриття шкіл. Крім того висвітлювалися події закордонного життя: Росія була пов'язана з європейськими державами дипломатичними відносинами, вела з ними торгівлю і підтримувала культурні зв'язки. Газета постійно знайомила читачів з воєнними подіями в Європі. У центрі уваги «Ведомостей» були західні сусіди Росії – Польща, Швеція, Данія. З південних – найчастіше згадується Турція. Важливим джерелом матеріалів про закордонне життя служили різні періодичні видання європейських країн, які потрапляли до Посольського приказу з Лейпцига, Гамбурга, Відня, Парижа, Амстердама та інших міст.

Редакції, в сучасному її розумінні, у «Ведомостях» не було. Матеріали для газети подавали різні органи центрального управління. Особливо багато їх надходило від Посольського приказу. Матеріали спочатку концентрувалися в Монастирському приказі, а звідти вже передавалися до друку. Підготовлений до видання матеріал зазвичай потрапляв до директора типографії. Але керівником, редактором «Ведомостей», який брав безпосередню участь у виданні газе-

ти, був Петро I. З 11 травня 1711 р. за його наказом «Ведомости» почали друкувати у Петербурзі.

Треба відзначити, що інформація не була єдиним жанром газети. У ній друкувалися репортажі, кореспонденції, бібліографія тощо. Так, у листах Петра I – приклад військової кореспонденції, – не тільки повідомлялося про бойові операції, а й аналізувалися різні події [4, 5].

Після смерті Петра I «Ведомости» існували ще два роки. 4 жовтня 1727 р. санктпетербурзьку друкарню газети було передано Академії наук. На зміну «Ведомостям» прийшла газета «Санктпетербургские ведомости». Водночас у друкарні Академії наук починають виходити щомісячні історичні, генеалогічні та географічні додатки до цієї газети – «Примечания» (1728–1742). Їх можна вважати первинною формою російського журналу. У газетному фонді НБУВ зберігаються «Примечания» за 1732, 1733, 1738, 1739, 1741, 1742 рр.

Спочатку вони містили розширені коментарі до офіційних вістей «Санктпетербургских ведомостей». Але згодом «Примечания» стають науково-популярним виданням. Тут друкуються статті з питань торгівлі, промисловості, природознавства, історії. Висвітлюється політичний, економічний та соціальний устрій зарубіжних країн: «Об английском парламенте» (1732, ч. 8–14); «О турецкой земле и о турках» (1739, ч. 21–26); «Известие о Калифорнии» (1741, ч. 24–34) та ін. В декількох випусках видання подавали великі наукові статті: «О магните» (1733, ч. 57); «О фосфоре» (1738, ч. 76–86); «О видимой величине звезд» (1738, ч. 7–16); «О внешнем виде Земли» (1738, ч. 27–32); «О янтаре» (1739, ч. 38–41); «О достойных примечания переменах на поверхности Земли» (1739, ч. 89–96); «О Млечном Пути и о подобных небесных явлениях» (1739, ч. 6–8, 12); «О сиянии зодиака и о солнечной атмосфере» (1739, ч. 45–48); «О недавно явившейся комете» (1742, ч. 33–41).

У «Примечаниях» докладно описуються різні святкові події, що відбувалися в Петербурзі, подаються результати спостережень за погодою в столиці тощо. З'являються нариси про російських мандрівників, серед яких «Известие о Северном морском ходе Россиян из устьев некоторых рек, впадающих в Ледяное море, для проводывания восточных стран» (1742, ч. 50–60). Також публікувалися матеріали про подорожі та відкриття: «О мореплавании на север» (1738, ч. 22–26; 1739, ч. 76); «О Орфирейском плавании под водою» (1741, ч. 3–5). «Примечания» не обходили увагою і медичні теми, наприклад: «Физическое известие о целительных водах вообще» (1739, ч. 15–20).

Іноді видання друкувало матеріали з іноземних джерел, зокрема, «Краткое описание разных машин взятое из французской книги Machines approvees par l'Academie Royale des Sciences, Paris 1735» (1739, ч. 67–71; 1742, ч. 15, 16, 41–46).

З'являлися на сторінках «Примечаний» статті з літератури та мистецтва: «Историческое описание одного театрального действия, которое называется опера» акад. Я. Штеліна (1738, ч. 18–21, 33–34, 39–49), «О немых комедиантах у древних» (1739, ч. 87) акад. Ф. Штрубе де Пирмона, «О пользе театральных действ и комедий к воздержанию страстей человеческих» (1739, ч. 85–86) та ін. [2]. Вперше в історії російської журналістики публікуються листи, адресовані видавцям, наприклад, «Письмо сочинителям Санктпетербургских примечаний о мореплавании в север» (1739, ч. 72–73). «Примечания» подавали також статті, нариси на філософські теми: «О пользе философии в юриспруденции» (1738, ч. 92–100); «О философии» (1738, ч. 52–57); «О различии между разумом и рассуждением» (1739, ч. 88); «О житии и учении первого так называемого философа Пифагора» (1739, ч. 34–37) та ін.

У різні роки перекладачами «Примечаний» були М. Ломоносов, В. Тредиаковський, В. Адодуров, І. Тауберт та ін., які зробили вагомий внесок у розвиток літературно-публіцистичного стилю російської преси.

Газета «Санктпетербургские ведомости» була офіційним виданням, що виходило в Петербурзі протягом 1728–1917 рр. (у XVIII ст. – 2 рази на тиждень, з 1800 р. – щоденно). У фонді НБУВ часопис представлений з деякими вилученнями за 1735–1914 рр. З 1914 р. газета мала назву «Петроградские ведомости» (у фонді НБУВ вона зберігається за період 1914–1916 рр.). Видавалася газета при Академії наук, а з 1875 р. – при Міністерстві народної освіти. Її редакторами (в різний час) були: Г. Міллер, І. Богданович, А. Очкін, В. Корш, М. Усов, Е. Ухтомський та ін. [1, 2].

У «Санктпетербургских ведомостях» друкувалися: внутрішня та іноземна хроніка, об'яви про продаж, купівлю, підряди, повідомлення про театральні постановки та книги, що вийшли друком, перелік осіб, які приїхали або виїхали з Санкт-Петербурга, запрошення, повідомлення-попередження, різноманітні приватні об'яви, медичні поради у рубриці «домашний лечебник», вексельний та грошовий курс, прогнози погоди тощо. Протягом 1748–1751 рр. іноземні вісті редагував М. Ломоносов, який надавав матеріалам більш простого, розмовного характеру. У газеті також друкувалися «Ученые известия».

Вони містили різноманітні відомості про зарубіжні країни та їх населення. Взяти хоча б 1826 р.: № 12 від 9 лютого містить фрагменти з творів г-на Ешвеге про Бразилію; у № 14 від 16 лютого надруковано «Нечто об индейцах из книги Аббата Дюба»; № 30 від 13 квітня подає опис становища в Бразилії, Чилі та у м. Буенос-Айресі за книгою О. Калдклуга.

У №№ 102, 104 від 22 та 29 грудня 1825 р. «Санктпетербургские ведомости» докладно описують події, що відбулися на Сенатській площі 14 грудня 1825 р. під час повстання. У № 58 від 20 липня 1826 р. газета опублікувала обвинувальні матеріали за справами декабристів.

З 1847 р. «Санктпетербургские ведомости» виходять з підзаголовком «Газета политическая и литературная». У виданні крім внутрішніх, іноземних та казенних відомостей з'являються нариси, оповідання, фейлетони, театральна хроніка, переклади, бібліографічний розділ. У цей час з газетою співробітничать літератори ліберального і демократичного табору – П. Анненков, І. Горбунов, свої оповідання друкує М. Успенський, статті публікують П. Боборикін, В. Полетика, К. Ушинський. Видання відгукувалося на всі значні твори російських письменників. Наприклад, у № 12 за 1848 р. знаходимо рецензію на роман Ф. Достоєвського «Бедные люди», який побачив світ у 1847 р. у типографії Е. Праца. А у № 19 газети за той самий рік надруковано відгук на роман О. Дюма «Женская война» у перекладі В. Строева. У №№ 50–59 за 1848 р. надруковано оповідання А. Плещеева «Протекция», у №№ 223–230 цього ж року – повість П. Юркевича «Заветная скрипка». П'єса О. Островського «Пучина» представлена в перших номерах «Санктпетербургских ведомостей» за 1866 р. У № 38 від 7 лютого 1876 р. повідомляється про поновлення публікації роману Л. Толстого «Анна Каренина» у журналі «Русский вестник». Видання регулярно публікувало «Музыкальные заметки», рецензії на спектаклі, бібліографічні відомості. У №№ 144–145 за 1863 р. П. Анненков виступає з аналізом повісті Л. Толстого «Казачи», а у № 85 за той же рік розміщує статтю про твір «Сатиры в прозе» М. Салтикова-Щедріна. Також газета постійно веде рубрику «Промышленные заметки», де, зокрема, представлені статті про видобуток, очищення та використання води (№№ 222, 229, 230, 234 за 1848 р.), публікує матеріали зборів географічного, мінералогічного товариств (№ 5–8, 12 за 1848 р.). Наприкінці 60-х – початку 70-х років XIX ст. у виданні регулярно друкувався фейлетонний огляд «Недельные очерки и картинки», який вів А. Суворін. Звичайно ж критика недоліків самодержавно-

кріпосницького режиму не виходила за межі ліберальних вимог. У літературному відділі часто з'являлися переклади творів іноземних авторів, ювілейні статті про російських письменників. У 1905 р. газета закликає зберігати спокій, висловлює обурення активними діями народних мас проти самодержавства. У подальшому газета діє під прапором захисту конституційної монархії [2].

Протягом 1756–1917 рр. у Москві виходила газета «Московские ведомости», заснована Московським університетом. З 1859 р. вона видавалася щоденно і мала статус офіційної. У газеті друкувалися накази, урядові рішення, внутрішня хроніка, закордонні відомості, об'яви тощо. Крім цього видання подавало матеріали з історії Москви, Московського університету, культури та побуту Росії. У газетному фонді НБУВ часопис представлений з деякими вилученнями за історичний період 1763–1916 рр.

Розвиток промисловості, торгівлі, науки і техніки в Росії у першому десятиріччі XIX ст. спричинив появу нових періодичних видань. Виникають відомчі й приватні газети, зокрема, «Санктпетербургские сенатские ведомости» (у фонді НБУВ представлені з 1809-го по 1916 р.), «Санктпетербургские коммерческие ведомости» (зберігаються у фонді НБУВ за 1807 р.), «Северная почта» (у газетній колекції НБУВ представлена за період 1809–1868 рр.), «Русский инвалид или военные ведомости» (у фонді НБУВ зберігається за 1816–1916 рр.), «Северная пчела» (у фонді НБУВ представлена за період з 1825-го по 1870 р.) та ін.

У «Санктпетербургских коммерческих ведомостях» та «Северной почте» широко висвітлювалися питання торгівлі, промислового розвитку імперії, публікувалися ціни на товари, вексельний курс, велися такі рубрики, як «Ученые известия», «Изобретения и открытия». В об'яві про вихід газети «Северная почта» вказувалося, що видання покликане сприяти розвитку вітчизняної промисловості, торгівлі, сільського господарства тощо. Саме це видання вперше в Росії ввело в обіг термін «газета» [3].

«Северная почта» виходила два рази на тиждень на чотирьох полосах. Її тираж становив 5400 примірників. Газета висвітлювала питання економічного життя, підтримувала ініціативи приватних підприємців. У 1825 р. вона об'єдналася з «Санктпетербургскими коммерческими ведомостями» і почала виходити під назвою «Коммерческая газета». У газетному фонді НБУВ видання представлено за 1826, 1828–1831, 1836, 1855, 1856, 1893 рр. У 60-х роках XIX ст. газету перейменували на «Биржевые ведомости» (у фонді НБУВ зберігаються її номери за 1864–1916 рр.).

Таким чином, історія російської газетної періодики XVIII–XIX ст. свідчить, що преса завжди займала одне з провідних місць у політичному, економічному та соціальному житті країни. Перші російські газети не тільки відображали офіційний курс російської держави тих часів, а й справляли суттєвий вплив на ідеологічне та духовне життя тогочасного суспільства.

**Список
використаної літератури**

1. Библиография русской периодической печати 1703 – 1900 гг. [Текст] : материалы для истории русской жур-

налистики / сост. и изд. Н. М. Лисовский. – Петроград : Типография Акц. Общ. Тип. Дела, 1915. – 1067 с.

2. Русская периодическая печать 1702–1894 гг. [Текст] : справ. / под ред. А. Г. Дементьева, А. В. Западова, М. С. Черепанова. – М. : Изд-во политич. лит-ры, 1959. – 836 с.

3. *Соболев, В.* Периодическая печать в России в начале XIX века и журналистика декабристов [Текст] / В. Соболев. – М. : ВПШ, 1952. – 31 с.

4. *Федченко, П. М.* Преса та її попередники : Історія зародження й основні закономірності розвитку [Текст] / П. М. Федченко. – К. : Наукова думка, 1969. – 351 с.

5. *Черепанов, М. С.* Возникновение периодической печати в России [Текст] / М. С. Черепанов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1955. – 34 с.

Карін ель Бекрі-Дінуар,

директорка об'єднаної служби документації
університету Реймс Шампань-Арденн
(Франція)

«Зелена бібліотека» імені Робера де Сорбона – соціокультурний об'єкт майбутнього *

У статті розкривається французький досвід реалізації проекту будівництва нового приміщення університетської бібліотеки, головним пріоритетом якого було визначено високу екологічну якість. Розглянуто основні показники екобудівництва, екоуправління, комфорту та охорони здоров'я, які значною мірою сприяють покращенню якості послуг, що надаються читачам.

Ключові слова: наукова бібліотека, університетська бібліотека, бібліотеки Франції, будівництво високої екологічної якості.

There is the French experience of realisation of the civil-engineering design of a new building of the university library where high ecological quality had been recognised as the main priority presented in article. The basic indicators of ecological building, ecological management, comfort and health protection which in a high degree are helping for improvement of quality of the services given to readers were considered.

Keywords: scientific library, university library, libraries of France, building of a high ecological quality.

Вступ

Багатогалузевий університет Реймс Шампань-Арденн нараховує близько 21 000 студентів. Він розташований у кількох містах регіону. Найбільше студентів навчається у Реймсі у трьох студмістечках, побудованих на околицях міста наприкінці 60-х рр. Більшість будівель університету застаріли. Тільки

містечко медичного факультету, реконструйоване та заново відкрите у 1997 р., має сучасний вигляд.

Бібліотека студмістечка Круа-Руж, зведена ще у 70-ті рр., є найбільшою бібліотекою університету як за кількістю читачів, так і за фондами. Нині вона приймає майже 10 000 студентів, 70 викладачів і науковців та близько 500 читачів за спеціальним дозволом. Бібліотека обслуговує три групи факультетів: права та політичних наук; економічних наук та управління; філології та гуманітарних наук. Бу-

* Переклад з французької В. Стукалової, керівника медіатеки Французького культурного центру в Україні.

дівля бібліотеки (5700 кв. м) неодноразово критикувалася фахівцями за невідповідність нормам. Експертиза, проведена у 1996–1997 рр., виявила велику кількість серйозних конструктивних проблем. У результаті було запропоновано кілька проектів розширення, але жоден з них не був прийнятий, обмежилися укріпленням поверхових перекриттів та 40 % фондів бібліотеки перемістили в інші сховища.

Реконструкцію бібліотеки вдалося здійснити лише у рамках реалізації програми «Держава – Регіон 2000–2007». Замовником проекту виступив регіон Шампань-Арденн. Бюро «Кафе програмасьйон» перемогло у конкурсі на реалізацію програми. Керівництво регіону Шампань-Арденн з самого початку прагнуло звести будівлю «високої екологічної якості». З цією метою до програми долучили кабінет «Трибю». Згодом програма завдяки спільним зусиллям відповідала загальній стратегії модернізації та розвитку університетських бібліотек Франції, крім того враховувалися специфічні потреби студмістечка Круа-Руж. За проектом, бюджет якого, до речі, сягнув понад 22 млн євро, бібліотека має стати одним з найвідвідуваніших місць університету. Вона відповідатиме новим інформаційним технологіям (175 читальних місць з мультимедійним обладнанням, 4 точки Wi-Fi, близько 600 розеток для підключення ноутбуків та іншого необхідного користувачам обладнання), надаватиме потужну підтримку дослідницькій, викладацькій, культурній та педагогічній діяльності. Від входу в бібліотеку чітка навігація та відокремлення довідкових зон максимально спрощуватимуть доступ та сприятимуть найбільшій автономії користувачів бібліотеки, пропонуючи їм водночас методичний супровід. Робочі місця будуть зручні, функціональні, здатні забезпечити тишу, навіть при проведенні колективних заходів.

Корпус бібліотеки загальною площею 9000 кв. м матиме 3 рівні (з них 2 доступні для відвідувачів), нараховуватиме 1000 читальних місць, приміщення для осіб з вадами зору, 6 кімнат для групової роботи, 3 навчальні зали, культурний куточок, зал для викладачів.

Висока екологічна якість – визначальна характеристика проекту нової бібліотеки університету

Висока екологічна якість (ВЕЯ) – головний пріоритет проекту з моменту його розроблення. Це стало можливим завдяки сильній політичній волі адміністрації регіону Шампань-Арденн. Замовник вирішив втілити в життя систему екологічного менеджменту, який спирається на вимоги охорони

навколишнього середовища, визначені умовами розташування будівлі.

Все це врешті-решт відповідає принципам сталого розвитку.

Про сталий розвиток стосовно архітектури почали говорити ще під час саміту з питань довкілля у Ріо-де-Жанейро. Ця ідея була конкретизована у Кіото в 1996 р. У Франції проблеми, пов'язані зі збереженням ресурсів планети, вирішуються методом сертифікації, що поєднує логіку якості та комфорту, забезпечуючи якість життя майбутніх поколінь шляхом економії енергії, вибору будівельних матеріалів та екологічного нагляду за будівництвом. Цей метод спирається на 14 показників об'єднаних у 4 теми: екобудівництво, екоуправління, комфорт та здоров'я.

Замовник визначив, що реалізація цієї пілоотної програми стане у майбутньому визначальною не тільки для зведення будівель у студмістечку, а й у регіоні загалом. На практиці це означало визначення впливу кожної будівлі на навколишнє середовище та створення внутрішніх умов (комфорт та здоров'я), виходячи за рамки звичайних нормативних вимог. До речі, нині в Шампань-Арденн реалізується 35 проектів високої екологічної якості. Звичайно, такі рішення вимагають додаткових фінансів, адже реалізація подібних проектів спричиняє їх подорожчання у середньому на 15 %.

Основні засади спорудження бібліотеки

Замовник разом з проектантом та кабінетом «Трибю» вибрав з 14 показників ті, які найкраще відповідатимуть потребам бібліотеки, і на задоволення яких буде направлено максимум зусиль. Інші показники також не залишилися поза увагою. Параметри проекту Університетської бібліотеки ім. Робера де Сорбона передбачали:

Показники екобудівництва:

- чисте, нешкідливе будівництво: налагоджено чіткий та регулярний нагляд за переробкою відходів будівництва. Цими роботами протягом усього будівництва займалася фірма Сотрам;
- ретельний відбір технологій та будівельних матеріалів: принцип високоекологічної якості застосовується протягом усього часу реалізації проекту: і до робіт, і до обладнання. Суворі вимоги висуваються до усіх учасників будівництва, незалежно від спеціальності, а також до постачальників обладнання. Кожна фірма повинна надавати детальну специфікацію джерел енергії, матеріалів, механізмів, що використовуються. З огляду на ВЕЯ, більшість проектів реалізується з вико-

ристанням дерев'яних матеріалів, отриманих від лісових господарств, де діє відповідний контроль. У Реймсі вдалося досягти компромісу між якістю цього дійсно «зеленого» матеріалу та вимогами майбутнього утримання будівлі бібліотеки. Тож було вирішено застосувати його на зовнішніх фасадах та на деяких внутрішніх (панно на зразок Треса з дерев'яними волокнами). Застосування матеріалу, що пройшов сертифікацію ISO 14 001 у січні 2004 р., полегшує утримання фасадів завдяки його стійкості до атмосферних впливів, дощу, сонця та перепадів температур.

Показники екоуправління:

- збереження енергії. Цей показник особливо ретельно вивчався, адже він дуже важливий з економічної та екологічної точок зору. Найкращим визнається використання додаткових джерел енергії, виробництво енергії за допомогою фотовольгових панно. В умовах дефіциту енергоносіїв, нафтової кризи доцільно було б віддати перевагу поновлюваним джерелам енергії. Однак через складність їх впровадження та обслуговування від них довелося відмовитися. Зупинилися на використанні для обігріву приміщення бібліотеки «міського тепла» (тепло, що подаватиметься для обігріву читачів, виробляється термічними приладами, в яких застосовано різні типи енергії, у т. ч. 49 % це побутові відходи та природний газ). Таке рішення принесе певні економічні дивіденди як для міста, так і для університету. Щодо будівлі, то її спроектовано з гарною термічною ізоляцією, що перевищує нормативні показники;
- збереження води. Передбачається збирання та використання дощових вод для санітарних потреб (на змиви у туалетах). Залишки такої води до потрапляння в міську мережу зливатимуться у поліетиленові каністри, заглиблені в землю;
- управління споживанням та утриманням. Цим питанням також приділялася значна увага. Домовились про впровадження системи, яка дасть змогу контролювати всі види споживання. Стосовно електроенергії кабінет Етамін, прискіпливо вивчивши її вартість, порадив віддати перевагу енергозберігаючим лампам.

Показники комфорту:

- гіротермічний комфорт. Він є однією з важливих характеристик, що істотно впливає на функціонування бібліотеки. Особливо це стосується літнього періоду роботи установи. Охолодження будівлі здійснюватиметься без кондиціонування, тобто без витрат енергії та без негативного впли-

ву на довкілля. Компактна архітектура будівлі, надійна термічна зовнішня ізоляція та цілодобова механічна вентиляція – саме такі засоби було обрано для того, щоб читачі бібліотеки влітку не відчували дискомфорту. Сонячне освітлення регулюється завдяки правильній орієнтації будівлі та продуманому зовнішньому і внутрішньому захисту від сонця. Нарешті, вимоги були поставлені і до постачальників комп'ютерного обладнання, увага акцентувалася на зниженні внутрішньої тепловіддачі техніки. Усі комп'ютери загального користування є легкими терміналами, що значно знижуватиме віддачу ними тепла;
- акустичний комфорт. Усі показники акустичного пом'якшення також увійшли до числа пріоритетів. Окреме дослідницьке бюро здійснювало нагляд за проектом загалом та визначало матеріали, які годяться для використання. Вибір покриття підлоги став предметом окремої дискусії. Зупинилися на лінолеумі. Останній водночас і екологічно чистий (повністю натуральні складові: лляна олія, дерев'яна та коркова мука, джутове полотно, натуральні смоли), і належного акустичного рівня та невибагливий в утриманні. Його використання залежатиме від функціонального призначення спеціальних зон: кімнати для групової роботи, «місця ризику» (ксерокси), що потребують особливої акустичної ізоляції тощо;
- візуальний комфорт. Обговорення цих питань тривало особливо довго, але врешті-решт вдалося досягти компромісу. Ми хотіли гарного натурального освітлення для наших читачів, хоча його необхідно обмежувати, щоб зберегти фонди та не утруднювати читання на екранах комп'ютерів. За результатами архітектурного аналізу було проведено зонування, яке дало змогу розташувати читачів по периметру будівлі, біля скляних фасадів. Вертикальні навіси, виставлені на південь і північ, сприяють кращому розподілу непрямого світла над робочими столами, обладнаними комп'ютерами. Прискіпливо ми поставилися і до штучного освітлення. Воно поєднує загальне освітлення та світло настільних ламп, що створює персональний візуальний комфорт, а водночас і загальні сприятливі умови для читання. Книжкові полиці у вільному доступі вдалося розташувати у зонах, найбільш віддалених від скляних фасадів, і це сприятиме збереженню книг.

Охорона здоров'я:

- показники, пов'язані з охороною здоров'я, не досліджувалися окремо. Через відсутність достатніх наукових розробок щодо експлуатації ан-

тен Wi-Fi та їх можливого шкідливого впливу на людину, це питання тільки згадувалося, ніякого кардинального рішення не було запропоновано, обмежилися тільки невеликими запобіжними заходами. Зокрема, передбачили встановлення тільки 4 антен, вся решта комп'ютерної мережі буде обладнана за класичною технологією з оптичними волокнами та розетками;

- якість води, зокрема тієї, що отримана шляхом збирання її під час дощу, підтримується спеціальною обробкою.

Висока екологічна якість архітектури бібліотеки значною мірою сприятиме покращенню якості послуг, що надаються читачам. Саме це малося на увазі, коли визначалися її контрольні показники. Велика довгі дискусії за участю замовника, підрядника, розробника проекту та майбутніх користувачів. Тільки в такому постійному «міждисциплінарному» діалозі й народжувалися правильні рішення.

Що стоїть за бажанням звести будівлю високої екологічної якості? Для замовника – це, звичайно ж, імідж. Сучасні бібліотеки є об'єктами, де можуть втілюватися найновіші, найвищі технології. До такого архітектурного об'єкта виявляють особливий інтерес і архітектори, і місцеві органи управління, бо вони прагнуть позбавитися «старого пилу» та привабити публіку. Бібліотека відразу потрапляє у поле зору. Педагогічні мотиви також вписуються у таку політику, адже можуть знайти тут свій розвиток.

Бібліотекарям, які беруть участь у таких ексклюзивних проектах, важливо, що висока екологічна якість дає змогу розставити акценти саме на болючих для них питаннях, змушує прислухатися до проблем візуального, гігротермічного комфорту, акустики. Всі ці показники зазвичай не беруться до уваги, особливо, якщо йдеться про «економпроекти».

Утримання споруд також є важливим питанням. З цього приводу велися тривалі дискусії щодо використання будівлі та залучення до цього процесу її відвідувачів. Діалог завершився виділенням додаткових бюджетних коштів, але справа не в коштах, адже йшлося про майбутню економіку будівлі. Сьогодні ще зарано казати, чи буде вибір, зроблений у Реймсі, правильним.

Висновок

Зведена будівля бібліотеки слугуватиме кільком поколінням, вона зможе розвиватися. Зменшено негативний вплив її спорудження та утримання на довкілля. В усіх ланках проекту читача (користувача) поставлено на передній план. Врахування

проектантами такої кількості найрізноманітніших показників зробить нашу бібліотеку, я сподіваюся, бібліотекою майбутнього.

Післямова

Оприлюднений матеріал є продовженням знайомства професійної громади з сучасними проектами бібліотек світу. Так, у другому номері «Бібліотечного вісника» за 2008 рік йшлося про соціоінформаційний простір Національної бібліотеки Білорусі, який вражає масштабами і дизайном будівлі, технічною оснащеністю бібліотечно-інформаційних напрямів діяльності, ергономічністю приміщень для співробітників та користувачів. А у шостому номері журналу читачі мали змогу ознайомитися з організацією роботи провідного бібліотечно-інформаційного центру Франції, а саме Публічної інформаційної бібліотеки Національного центру мистецтва та культури ім. Жоржа Помпіду в Парижі.

Впевнена, що бібліотечних фахівців України не засмутив занадто «техніко-технологічний» стиль нашої французької колеги п. Карін ель Бекрі-Дінуар, адже йдеться про унікальний проект університетської наукової бібліотеки ім. Робера де Сорбона (м. Реймс) – справжній сучасний науково-інформаційний центр, будівля якого є об'єктом високої екологічної якості. Тому опис основних засад побудови нової бібліотеки вартий уваги. Представлені п. Карін показники екобудівництва, екоуправління, гігротермічного, акустичного та візуального комфорту не тільки підкреслюють значну увагу французького уряду, розробників та забудовників до екологічних проблем будівництва, а й засвідчують утвердження в суспільстві погляду на бібліотеку як важливий соціокультурний об'єкт, який може одночасно бути іміджевим і втілювати найсучасніші технології з обслуговування користувачів та створювати комфортні умови для персоналу.

Стаття готувалася авторкою ще у період спорудження бібліотеки. Тому й не дивно, що весь матеріал подається у майбутньому часі. Хоча ми з колегами у травні 2008 р. у рамках науково-освітньої програми «Європейські стратегії розвитку культури і освіти та роль бібліотек» особисто переконалися в успішному функціонуванні вже зведеного об'єкта, у його численних перевагах.

Залишається лише сподіватися, що і в Україні не за горами ті часи, коли стане реальністю будівництво бібліотек як об'єктів високої екологічної якості.

Висловлюємо вдячність п. Карін ель Бекрі-Дінуар за співпрацю, підготовку унікального професійного матеріалу і п. Валентині Стукаловій за якісний переклад та супровід учасників програми протягом усіх зустрічей, завдяки якому фахове спілкування сторін отримало наукове продовження у вигляді даної, і сподіваємося майбутніх публікацій.

Олена Воскобойнікова-Гузєва,
директор Інституту бібліотекознавства НБУВ,
канд. іст. наук

Тетяна Добко,

зав. відділу НБУВ, канд. іст. наук

Нове видання з бібліографічної сухомлиністики

(В. О. Сухомлинський. Біобібліографія: 2001 – 2008 рр. / АПН України; Українська асоціація Василя Сухомлинського; Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського / упоряд. Л. М. Заліток, наук. ред. П. І. Рогова, наук. консультант О. В. Сухомлинська, бібліогр. ред. Л. О. Пономаренко. – К., 2008. – 196 с. – (Сер. «Видатні педагоги світу»; Вип. 3)).

29 вересня 2008 р. у Державній науково-педагогічній бібліотеці України ім. В. О. Сухомлинського (ДНПБУ) з нагоди 90-річчя від дня народження Василя Олександровича Сухомлинського та Всеукраїнського дня бібліотек було відкрито перший у Києві пам'ятник видатному українському педагогу-новатору.

У рамках свята шановній громаді було презентовано також бібліографічний покажчик «В. О. Сухомлинський. Біобібліографія: 2001 – 2008 рр.» (К., 2008), що став черговим виданням бібліотечної серії «Видатні педагоги світу».

Творчість видатного педагога, вчителя, письменника Василя Олександровича Сухомлинського, починаючи з 1950-х рр., привертає увагу освітян, дослідників, широких кіл громадськості усього світу. Про це переконливо засвідчує бібліографічна статистика. Про масштаби розповсюдження творчого доробку В. О. Сухомлинського та публікацій про нього переконливо говорять матеріали виданих біобібліографічних покажчиків*.

* Василь Олександрович Сухомлинський: бібліогр. покажч. / Кіровоград. обл. упр. культури; Обл. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської. Обл. ін-т удосконалення вчителів; уклад. Н. М. Бурлака; ред.: Е. І. Наливайко, Я. А. Резницький. – Кіровоград, 1973. – 85 с.; В помощь изучающим педагогическое наследие В. А. Сухомлинского: библиогр. указ. / Чуваш. отд-ние пед. о-ва РСФСР; сост. Н. Н. Никандров. – Чебоксары, 1973. – 35 с.; Библиографический указатель трудов В. А. Сухомлинского: в помощь изучающим пед. наследие В. А. Сухомлинского / Калинингр. обл. отд-ние пед. о-ва РСФСР; сост.: Т. И. Тамбовкина и др. – Калининград, 1974. – 25 с.; Те саме. – 2-е вид. – 1976. – 26 с.; Сухомлинський Василь

Презентований покажчик логічно продовжує київські видання: «В. О. Сухомлинський: бібліографія творів» (1978), «В. А. Сухомлинский: библиография» (1987), «В. О. Сухомлинський: біобібліографія: 1987–2000 рр.» (2001), які, відповідно,

Олександрович: (бібліогр. покажч.) / Львів. обл. наук. пед. б-ка та ін.; уклад. Л. Б. Савка. – Львів, 1976. – 86 с.; Василь Олександрович Сухомлинський: бібліогр. покажчик / Обласний ін-т підвищення кваліфікації учителів; Обл. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської. – Кіровоград, 1977. – 21 с.; В. А. Сухомлинский: библиогр. указ. / Централиз. б-ка системы работников просвещения; сост. З. Н. Сотникова. – Кемерово, 1978. – 24 с.; В. А. Сухомлинский: (Рек. список лит.) / Брест. пед. ин-т им. А. С. Пушкина. Б-ка; сост. А. Я. Науменко. – Брест, 1978. – 10 с.; В. А. Сухомлинский: рек. указ. трудов и лит. о жизни и деятельности: (К 60-летию со дня рождения) / Казах. пед. ин-т им. Абая. Б-ка; сост. В. А. Башкирова. – Алма-Ата, 1978. – 68 с.; В. О. Сухомлинський: бібліографія творів / склали: Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська. – К.: Рад. шк., 1978. – 110 с.; В помощь изучающим педагогическое наследие В. А. Сухомлинского (1952–1982 гг.): библиогр. указ. / Рост. обл. отд. нар. образования, Рост. обл. ин-т усовершенствования учителей; сост. З. Л. Горожанина и др. – Ростов-на-Дону, 1982. – 54 с.; В. А. Сухомлинский. Библиография / сост.: А. И. Сухомлинская, О. В. Сухомлинская. – К.: Рад. шк., 1987. – 255 с.; В. О. Сухомлинський: біобібліографія, 1987 – 2000 рр. / АПН України. ДНПБ України, Укр. асоціація В. О. Сухомлинського; уклад.: Г. І. Сухомлинська, О. В. Сухомлинська; за ред. Н. О. Гаждан, Л. І. Ніколюк. – К.: КНЕУ, 2001. – 128 с.; *Калузька Л.* Василь Олександрович Сухомлинський (29.09.1918 р. – 2.09.1970 р.): інформ. довід. – Івано-Франківськ, 2006. – 52 с.; В. О. Сухомлинський: бібліографія, 2001–2005 рр. / уклад. В.Л. Федаєва, О. В. Сараєва. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2006. – 128 с.

нараховували: 818, 2211 і 1090 бібліографічних описів друкованих праць.

У наш прагматичний час, коли усе комерціалізується, втрачаються духовні орієнтири, особливої актуальності набувають питання моральності, виховання молодого покоління на засадах добра, гуманізму. Тому вивчення та розвиток педагогіки В. О. Сухомлинського, його ідей виховання свідомого громадянина, яскравої особистості затребувані як ніколи. За визначенням українського академіка О. Я. Савченко, у 90-ті роки ХХ ст. остаточно сформувався напрям в історії педагогіки – «сухомлиністика», в якому, спираючись на творчий доробок В. О. Сухомлинського, досліджується і поширюється його спадщина, підтримується досвід реалізації й розвиток ідей його гуманістичної педагогіки в Україні та за її межами.

Як засвідчує аналіз бібліографічних даних, зростає кількість публікацій, присвячених життю, діяльності і окремим питанням педагогічної системи В. О. Сухомлинського. У рецензованому нами біобібліографічному покажчику комплексно представлено праці педагога-новатора та присвячені йому дослідження вітчизняних і зарубіжних учених за 2001 – 2008 рр., як друковані, так і на електронних носіях. Загалом у виданні наведено 1710 бібліографічних описів документів.

Покажчик добре структурований. Перший розділ «Твори В. О. Сухомлинського» вміщує бібліографічні описи праць педагога (згруповані хронологічно за роками видання, а у межах року – за алфавітом назв). Розділ має підрозділи: «Статті в збірниках та періодичній пресі», «Листи», «Художні твори». Другий розділ «Переклади творів В. О. Сухомлинського іноземними мовами за кордоном» містить бібліографічні описи документів у хронологічному порядку за алфавітом назв країн. Назви творів подано у перекладі українською мовою, прізвища авторів публікацій – в українській транскрипції. На нашу думку, варто було зберегти оригінал правопису документів принаймні романсько-германськими мовами, що полегшило б їх пошук у каталогах бібліотек, тим паче, що видання переглядалися *de visu*.

Розділ «Література про життя та діяльність В. О. Сухомлинського» складається з підрозділів: «Матеріали до біографії (статті, хронікальні помітки і

спогади)», «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського в Україні», «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського за кордоном», «Методичні рекомендації з творчого використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського», «Науково-практичні конференції, семінари, вечори, зустрічі, присвячені В. О. Сухомлинському», «Автореферати дисертацій на здобуття вченого ступеня доктора педагогічних наук», «Автореферати дисертацій на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук».

Заслужують на увагу розділи «Увічнення пам'яті В. О. Сухомлинського в Україні та світі» (документи, які засвідчують випуск ювілейних медалей та монет, присвячених В. О. Сухомлинському, матеріали про нагородження медаллю В. О. Сухомлинського тощо) та «В. О. Сухомлинський у літературі та мистецтві» (поетичні, прозові твори, сценарії, присвячені В. О. Сухомлинському).

Новим для бібліографії про В. О. Сухомлинського є розділ «Діяльність музеїв, установ, закладів, які носять ім'я В. О. Сухомлинського». А таких в

Україні – вже дев'ять, серед них і Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В. О. Сухомлинського.

Користувачеві допомагають зорієнтуватися у великому масиві документів покажчики: «Алфавітний покажчик назв праць В. О. Сухомлинського»; «Алфавітний покажчик художніх творів В. О. Сухомлинського»; «Алфавітний покажчик редакторів, журналістів, авторів праць про В. О. Сухомлинського»; «Алфавітний покажчик назв окремо виданих видань про В. О. Сухомлинського».

З нашого погляду, «Алфавітний покажчик редакторів, журналістів, авторів праць про В. О. Сухомлинського» мав би містити персоналії, і його можна було б назвати «Іменним», адже багато персоналій лишилося поза увагою, зокрема: Костяшкін Э. (№ 55), Сухомлинська Г. І. (№ 126), Захаренко О., Ткаченко І. (№ 166), Корчак Януш (№ 288), Макаренко А. (№ 278, 306, 333), Чепіга Я. Ф. (№ 278), Ушинський К. (№ 333), Ющенко К. (№ 1703) та ін.

Важливо, що у покажчику вперше повністю аналітично розкрито зміст наукових збірників Всеукраїнських педагогічних читань «В. Сухомлинський у діалозі з сучасністю» (2001–2008 рр.), збірників міжнародних, регіональних та студентських конференцій, присвячених В. О. Сухомлинському.

Уся сукупність бібліографічних праць, присвячених В. О. Сухомлинському, створює цілісну картину дослідження творчої спадщини видатного педагога, засвідчує великий інтерес до його особистості і глибоку пошану до його педагогічних ідей як в Україні, так і за її межами. Усе це наводить на думку про необхідність створення бази даних та ретроспективного покажчика, які б акумулювали усі напрацювання у царині сухомлиністики.

Учасникам урочистостей покажчик представили його науковий редактор, директор Державної науково-педагогічної бібліотеки ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук П. І. Рогова та укладач, завідувач читального залу ім. В. О. Сухомлинського, ст. наук. співробітник Л. М. Заліток, які доклали багато зусиль для найповнішого відображення матеріалів про видатного педагога. Ретельне бібліографічне редагування здійснила Л. О. Пономаренко. Науковий консультант покажчика – донька Василя Олександровича – академік АПН України О. В. Сухомлинська.

Варто відзначити, що книга має гарне художнє оформлення, виконана на високому поліграфічному рівні. Вона видрукувана тиражем 500 примірників на кошти Української Асоціації Василя Сухомлинського до ювілею педагога-гуманіста. Покажчик вже надійшов до національних та державних бібліотек України, книгозбірень АПН України, обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, бібліотек вищих навчальних закладів України педагогічного профілю, шкільних бібліотек України.

Високу оцінку покажчикові дали директор Інституту проблем виховання АПН України, академік І. Д. Бех, директор Інституту соціальної та політичної психології АПН України, член-кореспондент АПН України М. М. Слюсаревський, колеги з інших бібліотек. Вони наголошували, що видання сприятиме задоволенню інформаційних потреб науковців, аспірантів, педагогів, бібліотечних працівників та студентів, популяризації наукової спадщини В. О. Сухомлинського. Отже, сухомлиністика активно розвиватиметься й далі.

Маргарита Чайка

(г. Москва)

Путешествие с «*Bisame mucho*»: размышления о новой книге В. П. Леонова

(*Леонов В. П. Bisame mucho: путешествие в мир книги, библиографии и библиофильства* / В. П. Леонов; Научный совет РАН «История мировой культуры»; Библиотека РАН. – М. : Наука, 2008. – 268 с.)

«Итак, чтение есть творчество, «настройка» души читателя на «волну» автора. Истинно талантливое произведение наполнено множеством смыслов. При повторном чтении оно вызывает новые мысли и ассоциации. В этом главное назначение искусства. Резонанса ищут обе стороны. Душа автора обращается к мысленному читателю, и читатель откликается на его призыв своей душой...»

В. П. Леонов. «Bisame mucho».

Согласно теории Ю. А. Шрейдера (1927–1998), неуважительно названной им самим «доморощенной», есть литература двух типов: «литература протеза, действующая на сознание», и «литература магического кристалла, действующая на чувства, дающая новое видение мира»¹. Книги В. П. Леонова, несомненно, относятся ко второму типу. Они привлекают читателя своей незаурядностью, которая проявляется во всем: в выборе темы, смелости выдвигаемых теорий, оригинальном стиле изложения материала, нетривиальности выводов. Его новая книга «*Bisame Mucho*», вышедшая в издательстве «Наука», не является исключением. Читая ее, чувствуешь, как твои собственные мысли набирают высоту...

Творческое вдохновение автора, как ясно из названия книги, порождено мелодией *Bisame mucho* – одним из «самых замечательных музыкальных сочинений, созданных человеком». «*Bisame mucho* – имя мелодии, рождающей... порыв и жажду познания» (с. 6).

«Одна из тайн творчества, – пишет В. П. Леонов, – предполагает способность, умение... вместить весь необъятный мир с его прошлым, настоящим и будущим в свернутые формы». Продукт творчества – концентрат времени и пространства. Точка, завершающая текст книги, – проекция стрелы, попавшей в цель, «и с тех пор летящей вечно» (с. 7), символ предельной концентрации Вселенной. При чтении концентрат времени и пространства, сжатый в мизерном зернышке протоматерии, превращается во всеобъемлющий Космос. Возникает эффект с и м у л ь т а н н о с т и : в момент чтения на данной странице оживают события, происходившие в разных географических точках и в разные временные эпохи. Отсюда – впечатление распаханности, открытости текста, безмерной его широты.

Книга В. П. Леонова может быть охарактеризована как с в е р х т е к с т . Существующий рядом с понятиями «интертекст» и «гипертекст», термин «сверхтекст» уступает им в популярности, но становится все более употребимым как своего рода научная метафора и, как правило, прилагается к текстам центрически организованным, обладающим выраженным внутренним центростремитель-

¹ Шрейдер, Ю. А. Из переписки Ю. А. Шрейдера с И. Л. Полотовской / [публ. И. Л. Полотовской] // Научно-техн. информация. – Сер. 2. – 2008. – № 9. – С. 10.

ным движением: в своей развертке они устремлены не только во внеположенную по отношению к ним словесную текстовую сферу, но и в область культуры, взятой в самых разных проявлениях². Отношение В. П. Леонова к тексту как к феномену культуры предопределило вхождение текста книги в глубинные пласты библиографии, книговедения, литературоведения, истории, психологии и космологии, организацию текста через систему взаимосвязанных текстов.

Каждый свертхтекст имеет свой образно и тематически обозначенный центр. В роли такого центра для книги В. П. Леонова выступает идея общекультурной значимости: книга бесконечна и вечна, как бесконечна и вечна мелодия *Būsate mucho*. «За книжными знаками скрывается бесконечность» (с. 26).

В моем представлении «*Būsate mucho*» В. П. Леонова – «магический театр», описанный Г. Гессе в романе «*Степной волк*», где можно, подобно шахматным фигурам, группировать и переставлять различные грани своего «Я», заново прожить не одну, а несколько жизней. Иными словами, свободно путешествовать во времени, пространстве, информации.

Для того, чтобы ориентироваться в свертхтексте «*Būsate mucho*», необходимо приложить некоторые усилия: «подключить» собственное воображение, память, жизненный и профессиональный опыт – так вслед за автором мы воссоздаем замысел книги. Воплощаем в себе. И, в конечном счете – воплощаем себя.

«*Būsate mucho*» наполнена множеством смыслов, и каждый читатель открывает для себя свой, неповторимый. Среди разнообразия сюжетов, предлагаемых автором («нити памяти и пространство книжной культуры», «чтение как путешествие души», «о личности и мастерстве библиографа», «правило Резерфорда», «„пржекторная“ теория науки», «книга как космический субъект и врожденная программа человека» и др.) каждый

² См., напр.: Лошаков, А. Г. Свертхтекст как словесно-концептуальный феномен : монография / Федеральное агентство по образованию, ГОУ ВПО «Поморский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова». – Архангельск : Поморский ун-т, 2007. – 342 с.; Меднис, Н. Е. Свертхтексты в русской литературе. – Новосибирск : Изд-во Новосибирского государственного педагогического университета, 2003. – 170 с.; Купина, Н. А. Свертхтекст и его разновидности / Н. А. Купина, Г. В. Битенская // Человек – текст – культура. – Екатеринбург, 1994. – С. 215–221.

находит свой сюжет, отвечающий его интересам и созвучный его мыслям. «*Būsate mucho*» уникальна по своей насыщенности интеллектуальной информацией. Порождаемые ею образы, ассоциации, аналогии неисчерпаемы, как неисчерпаемы образы, навеянные мелодией *Būsate mucho*, воплощающей «сгусток памяти, наполненный эхом и отголосками...» (с. 11).

Воплощая идею свертхтекста, В. П. Леонов апеллирует не только к текстам других авторов, но и к своим ранее вышедшим книгам. В совокупности с «*Būsate mucho*» они образуют единую систему. Так, вновь возвращаясь к теме профессионализма, подробно освещенной в книге «*Библиография как профессия*»³, автор размышляет о личности и мастерстве библиографа. С одной стороны, он поэтизирует профессию библиографа, находя в ней «и вызов, и дерзание приключения, и вдохновение искусства» (с. 66), с другой – с проницательностью истинного ученого – очень точно характеризует ее сущностные черты.

Библиограф становится профессионалом только тогда, когда он в совершенстве усвоит правила, овладеет методикой и секретами библиографического поиска. В. П. Леонов, выступая в поддержку высокого статуса профессии, оценивает мастерство библиографа как уникальное, несмотря на его кажущуюся легкость и доступность для других (с. 68). Данное противоречие ведет к распространению дилетантского подхода к процессам библиографического поиска, что губительно отражается на имидже профессии и обесценивает труд библиографа.

Поисковую проблему В. П. Леонов рассматривает в качестве центральной проблемы библиографии. Ведущую роль в поиске он отводит и н т е р п р е т а ц и и (с. 69). Как правило, определения библиографического поиска, встречающиеся в профессиональной литературе отличаются неполнотой: основной акцент в них делается на идентификации документа. Трактовка поиска В. П. Леоновым представляется мне наиболее точной. Библиографический поиск – это не только библиографическая и д е н т и ф и к а ц и я , но и

³ Леонов, В. П. Библиография как профессия : монография / Н. ц. исслед. истории кн. культуры. – М. : Наука, 2005. – 128 с. (Книжная культура в мировом социуме: теория, история, практика).

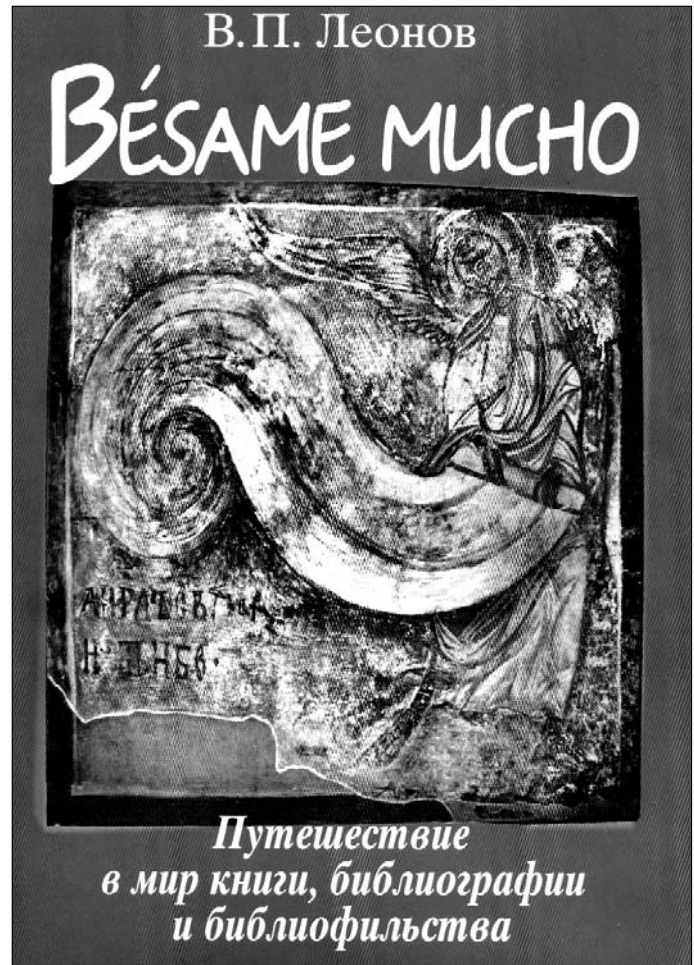
библиографическая интерпретация, предполагающая осмысление библиографической информации, установление ее смысла. *«Библиографическая интерпретация, – пишет В. П. Леонов, – представляет собой особый вид мастерства. Это – профессиональное реагирование на информацию, в котором отражается психологическая особенность сознания библиографа»* (с. 69). Добавлю: если бы библиографический поиск состоял только в идентификации, он при наличии средств автоматизированного поиска, мог бы успешно осуществляться без посредничества библиографа.

В. П. Леонов рассматривает технику библиографа в ее эволюционном развитии и выделяет четыре этапа профессиональной библиографической интерпретации: романтический, реалистический, прагматический и интеллектуальный (*«космический»*) (с. 71–73). Последний еще не наступил, но автор, опираясь на эволюционную теорию философа А. П. Назаретяна, прогнозирует его приход.

В. П. Леонов выделяет два типа книжников, библиотекарей, библиографов: *«одни ведут кочевой образ профессиональной жизни, а вторые оседлый»*. *«Оседлые книжники, – пишет он, – прочно «привязаны» к текстам, они живут в них, они в них существуют. Кочевой же стиль мышления направлен на поиски того, чего еще нет, но что будет – в книге и библиотеке будущего...»* (с. 7–8). Здесь я невольно задумываюсь: к какому же типу библиографов принадлежу я? Скорее всего, к оседлому, т.е. я «живу» в текстах. Вместе с тем, я и «кочую» – внутри текстов, не выходя за их пределы. Это пространство огромно, и исследовать его можно бесконечно.

Особая чувствительность книжников (оседлых – к прошлому, кочевых – к настоящему), о которой пишет В. П. Леонов, проявляется через текст, через восприятие, знание и понимание книги как носительницы жизни, «духа» (с. 8–9).

Интересны размышления автора о роли метафоры в мыслительном процессе. Метафора *«отвечает способности человека устанавливать и создавать сходство между очень разными субъектами и объектами»* (с. 10). Библиографам свойственно метафорическое, ассоциативное мышление, пожалуй, в большей степени, чем людям других профессий. Метафора в музыке, искусстве, литературе отк-

рывает слушателю, созерцателю, читателю сокровенный смысл произведения – тот, который не выражен автором явно, и, более того, возможно, является невыразимым. В *«Истории танго»* Х. Л. Борхес (1899–1986) приводит слова О. Уальд (1854–1900) о том, что *«музыка дарит нам наше собственное прошлое, о котором мы до этой минуты не подозревали, заставляя сожалеть об утратах, которых не было, и проступках, в которых неповинны»*⁴.

Мелодия *Bisame mucho* прекрасна и, в то же время, тревожна. Вместе с ней к автору «книги-надежды» приходят сомнения и мучительные размышления о том, почему профессия книжника утратила авторитет: *«Почему он оказался на краю? В чем была его ошибка?»* (с. 15). В. П. Леонов высказывает предположение: профессия переживает переход к информационному обществу, от детства и отрочества к зрелости. Возможно, в процессе перехода профессия книжника обретет новые качества, которые будут способствовать установлению более совершенных, чем теперь, отношений между челове-

⁴ Борхес, Х. Л. История танго // Собр. соч. : в 4 т. – СПб., 2005. – Т. 1. – С. 115.

ком и миром знаний. Когда гусеница окукливается, чтобы стать бабочкой, она сплетает кокон и находится в нем до тех пор, пока ее тело не трансформируется. Все это время она там одна. Так и для «книжника» наступает состояние одиночества, перерождения, которое В. П. Леонов характеризует словами Р. М. Рильке: *«Во мне есть нечто такое, о чем я не знал. Все теперь уходит туда. Я не знаю, что там происходит»* (с. 9). Желание понять, что происходит, стало одним из побудительных мотивов написания книги. *Vísame mucho* – ключ, который помогает открыть таинственные двери будущего: через мелодию приобретает особая чувствительность к новой реальности и приходит вдохновение, необходимое для осуществления миссии книжного посланника Бога на Земле. Один из таких посланников – Иоганн Гутенберг (ок. 1396–1468), олицетворяющий, по мысли автора, новое сознание. С Гутенберга *«начинается общение человека печатной культуры со своей историей»* (с. 16).

Автор *«Vísame mucho»* настроен на исповедальное общение с читателем. Состояние исповедальности, по определению психологов, *«предполагает внутри себя в свернутом виде высокую степень рефлексивности; момент исповедального осознания содержит в себе как бы целокупность нескольких актов осознания, опосредующих друг друга: я сознаю себя как я есть, со своими проблемами; я сознаю это состояние как духовно и бытийно неполноценное; я стремлюсь разрушить, изжить эту неполноценность и сознаю свое стремление как истинное; я сознаю, что реализация моего стремления требует от меня сознательных усилий; я понимаю и принимаю, что мне не гарантирован успех моих усилий, но одновременно ощущаю в себе некую особую духовную энергию, называемую... н а д е ж д о й»*⁵. И автором *«Vísame mucho»* тоже движет надежда – на понимание, на вступление в диалог со своим читателем. В. П. Леонов трактует чтение как *«путешествие души»*. В языке книги душа обретает свое воплощение, и через чтение происходит движение души в пространстве книжного мира. Так обеспечивается связь времен (с. 45). Автор от-

правляется в путешествие через время и пространство для того, чтобы найти своего единомышленника – *«идеального читателя»* (с. 18).

Через книгу, мелодию и воспоминание В. П. Леонов стремится понять и самого себя. Размышляя о причине своего одиночества в профессиональной и академической среде, он предполагает, что преградой к сближению является несходство жизненных ценностей (с. 24). Он отстаивает положение о том, что библиотечные дисциплины должны входить в число академических, и ссылается на исторический опыт, который показывает, что эволюция книговедения, библиографоведения, библиотековедения шла в направлении формирования метанауки – универсальной науки, подобной философии. Придание библиотечным дисциплинам академического статуса способствовало бы развитию фундаментальных общетеоретических исследований и, в то же время, повысило бы престиж библиотечной профессии. Сегодня же доминирует так называемое мелкотемье: *«ковер распускается по ниточкам; одну за другой нити вытаскивают, разрывают, изучают»* (с. 30).

Переход к общетеоретическим исследованиям осуществляется через обобщение уже достигнутого. Изучение изучения – необходимый этап на пути перехода от частных проблем к общим. Полагаю, его результатом должен стать ответ на вопрос, поставленный В. П. Леоновым: *«Достаточно ли оснований предполагать, что имеющиеся сведения о происхождении книги, ее функциях и роли достоверны и основательны?»* (с. 31–32). Чтобы ответить, надо подняться на верхний этаж *«пятиэтажного здания современного института изучения книги и книжной культуры»*, выстроенного автором: здесь *«даются обоснования стратегии развития и адаптации книги к изменениям условий жизнедеятельности человека»* (с. 33); здесь находится преддверие будущих исследований, которые (в это хочется верить) подведут к объяснению закономерностей развития книжного мира.

Изучение изучения происходит через в о с п о м и н а н и е. *«Через воспоминание раскрывается искусство памяти. Начинается воспоминание, и начинаются поиски главной своей темы»* (с. 35). Она обозначена автором следующим образом: *интерпретация книги как космического субъекта* (с. 107–130).

⁵ Ибатуллина, Г. Исповедальное слово и экзистенциальный «стиль» [Электронный ресурс]: (Экзистенциальное сознание как неосуществленная исповедальность) // Открытая русская электронная библиотека : [сайт]. – Режим доступа: <http://orel.rsl.ru/nettext/russian/ibatullina/02.html>

Выдвигая нетривиальную и смелую научную идею, В. П. Леонов не свободен от сомнений: согласятся ли профессионалы принять ее? И все же он надеется на понимание, полагая, что «*всматриваясь в душу автора*», читатели, возможно, обнаружат сходство своих мыслей с идеями, изложенными в книге (с. 25). Эту надежду укрепляет знание принципа неконтактного резонанса, благодаря которому поиски автором своего единомышленника не ограничены временными и пространственными рамками: «*люди, жившие в разное время, не знаящие друг друга, высказывают очень сходные мысли, и строй их мышления удивительным образом пересекается*» (с. 35). В беспредельности Космоса книжного мира почти наверняка существует книга, которой назначено стать «детонатором» для другой, еще не написанной. Так, в частности, восприятие В. П. Леоновым книги как субъекта сходно с восприятием произведения искусства В. В. Кандинским (1866–1944): «*Истинное произведение искусства возникает таинственным, загадочным, мистическим образом «из художника». Отделившись от него, оно получает самостоятельную жизнь, становится личностью, самостоятельным духовно дышащим субъектом, ведущим также и материальную жизнь; оно является существом <...>, оно, как каждое существо, обладает дальнейшими созидательными, активными силами. Оно живет, действует и участвует в созидании духовной атмосферы...*»⁶.

Под воздействием воображения, интуиции или иных таинственных сил возникает заочная встреча, в результате которой совершается «*синтез нового знания из материала прошлого опыта*» (с. 40). Реконструкция знания предполагает умение распознавать глубинные смыслы текстов, принципиально значимые для понимания содержания, обнаруживать под их поверхностным слоем другой слой – тот, который отсутствует в тексте непосредственно. Здесь необходима чуткость: «*неадекватная интерпретация... может существенно обеднить или исказить смысл произведения...*» (с. 40). Процесс реконструкции знания имеет сходство с реставрацией древних храмовых фресок, освобождением живописных шедевров древних мастеров от позднейших записей. Реставратор, снимая слой живописи, должен и н т у и -

т и в н о почувствовать тот момент, когда надо остановиться, чтобы не снять больше.

Способность к интуиции автор обозначает словом «*серендипность*» (от английского *serendipity* – способность нечаянным образом совершать счастливые открытия), введенным в литературный обиход писателем XVIII в. Хорасом Уолполом (1717–1797) (с. 41). Благодаря серендипности, можно делать новые открытия на основе уже имеющихся результатов (с. 43). Книжник, пишет В. П. Леонов, обладает обостренным чувством понимания текста, способностью улавливать его скрытый смысл, другими словами, владеет и с к у с с т в о м ч т е н и я .

Среди существующего многообразия видов чтения особое место принадлежит ч т е н и ю п р о ф е с с и о н а л ь н о м у . Говоря о нем, В. П. Леонов не имеет в виду его содержательный аспект или тематическую направленность. Речь идет о чтении как инструменте (средстве) профессиональной деятельности. Пример такого чтения – профессиональное чтение в процессе поиска библиографической информации. У библиографов, как и у любого профессионального читательского сообщества, существуют свои «*способы чтения и обращения с книгой, а также инструменты и процедуры интерпретации*»⁷. Возможно, найдутся скептики, которые скажут, что никому, кроме профессионала, и не придет в голову читать библиографический источник. По собственному «допрофессиональному» опыту знаю: это не так. Достаточно взять с полки любой книготорговый каталог, допустим, первой половины XIX в., чтобы убедиться, что он вполне пригоден для непрофессионального чтения. Даже заглавия рубрик воспринимаются как самостоятельные художественные произведения: «*Человек и все, что от него зависит*», «*Болезни Человеческие и лекарства от них*», «*Женщины знаменитые и иные*», «*Светская Мудрость, или Наставления для мужчин*», «*Различные занятия для Благородных людей, сиречь Дворян*», «*Смеси занятий умственных и телесных*», «*Различные обычаи и образы жизни во всем мироздании*» и т. п.⁸

«*Чтение, направленное на постижение смысла, – пишет В. П. Леонов, – есть акт понимания*» (с. 47). Современная психология рассматривает по-

⁶ Кандинский, В. В. О духовном в искусстве. – М., 1992. – С. 99.

⁷ Шартье, Р. Письменная культура и общество. – М., 2006. – С. 127.

⁸ Там же. – С. 116.

нимание в ряду наиболее актуальных, но до конца не изученных проблем. Достичь абсолютно адекватного понимания практически невозможно, но условия, способствующие пониманию, определены. Необходимое условие достижения понимания – диалог. Диалог – это встреча, общение, понимание. Диалог – это процесс, порой очень драматичный, потому что понимание не есть тождество. Диалог с автором в процессе чтения обогащает читателя духовно. В свою очередь, истинно талантливое произведение с каждым новым его прочтением становится прекраснее. Отмечая этот феномен, В. П. Леонов пишет: *«Роман [«Евгений Онегин»] обогатился эмоциями и впечатлениями всех, кто черпал в нем прелесть, отраду и силу»* (с. 49).

Глубокое чтение нередко становится для вдумчивого читателя источником новой информации. В. П. Леонов приводит множество примеров тех открытий, которые может сделать читатель, обращаясь к, казалось бы, хорошо знакомым еще со школьных лет, хрестоматийным строкам *«Евгения Онегина»* (с. 220–221). *«...Искомый резонанс и скрывающийся за ним смысл, тем сложнее и ценнее для читателя, чем дальше от нас исторически отстоит личность автора»* (с. 52). Свои *«субъективные заметки»* о чтении он завершает идеей создания специализированного курса книговедения, который, по мысли автора, мог бы носить название *«поэтическое книговедение»*. И разъясняет суть идеи: поэтическое книговедение – это *«интуиция, зарождение догадки, подбор... доказательств, ведущих к обогащению читательских предположений»*, это *«средство сохранения памяти»* и, наконец, это *«интенция, намерение настроить свою жизнь на некий смысл...»* (с. 53–54).

Пути развития библиотековедения, библиографии и книговедения определяются вполне конкретными учеными-исследователями, работающими в данной области. В. П. Леонов, используя предложенное И. Берлиным (1909–1997) деление людей на «лис» (*«знают много секретов»*) и «ежей» (*«знают один секрет, «но самый главный»*»), составил список ведущих специалистов в области книжного дела, библиографии и библиотековедения (с. 55). Внимательно изучив оба столбца списка, я задумалась над тем, к какому типу принадлежу я – библиограф-практик. Если принадлежность

к типу «ежей» определяется последовательным стремлением к главной цели, то я – «еж». Но, в то же время, для того, чтобы достичь цели, например, при выполнении библиографической справки, я применяю разные способы (методы) – в зависимости от поисковой ситуации: так и лиса изобретает сотни сложных стратегий, чтобы атаковать ежа. Наверное, библиограф-практик должен быть и «ежом», и «лисой» одновременно, т.е. обладать способностью *«соотносить новое знание с уже имеющимся опытом»* (с. 57).

В. П. Леонов в своей книге, помимо дихотомической, рассматривает варианты иерархической классификации писателей: по В. Б. Шкловскому (1893–1984) (*«Гамбургский счет»*) и по А. П. Чехову (1860–1904) (*«Литературная табель о рангах»*). Тема представляется мне заслуживающей внимания. Ведь поиск в литературных источниках позволяет обнаружить дополнительные сведения о попытках построения иерархических классификаций писателей, поэтов и ученых.

Вторая часть книги В. П. Леонова, названная им *«Вместе»*, посвящена творческому диалогу автора с коллегами и друзьями. Среди них – коллекционеры, реставраторы, библиографы, библиотекари, переплетчики, книгопродавцы. В результате диалога, убежден В. П. Леонов, *«рождается новое представление книжника о самом себе»* (с. 138).

Один из самых ярких собеседников автора – Колин Франклин, библиофил из Оксфорда (Англия). В. П. Леонов представляет читателю перевод эссе Франклина *«Эта игра будет доиграна до конца»* – самостоятельную, и в то же время составляющую единое целое с *«Bisame tucho»*, часть книги.

Текст эссе сложен для прочтения, но вовсе не потому, что он скучен. Напротив, он – завораживающе интересен. Автор характеризует свое произведение как *«историю, имеющую начало, середину и окончание, а возможно, и конец»*, тем самым создавая интригу, разгадка которой, впрочем, проста и грустна...

В процессе чтения у читателя возникает удивительное ощущение сопричастности мыслям и переживаниям автора. Колин Франклин доверительно (и, в то же время, с долей иронии к самому себе) признается в страсти к собирательству книг. Но это признание – не покаяние. В нем выражено желание автора эссе объяснить, прежде всего, себе

самому, а потом и читателю, каким образом эта страсть влияет на мироощущение, образ жизни, характер человека. И так высока степень доверия автора к читателю, и так велико стремление передать чувства трепета и восторга, овладевающие истинным коллекционером-книжником при соприкосновении с Книгой, что читатель легко «заражается» этими чувствами, и ему уже не устоять, как и автору, перед магией тибетских рукописных книг, заглавия которых «вышиты серебряным шелком», и шедевров каллиграфического и переплетного искусства. Но, предостерегая читателя, уже готового вместе с автором погрузиться в пучину всепоглощающей страсти, К. Франклин открывает ему другую, не столь романтическую сторону, книгособирательства. В своем эссе он описывает мир покупателей и книготорговцев – мир, в котором царствуют корысть и обман, а страсть обладания редкой книгой побеждает все остальные чувства...

Важное место в книге занимают проблемы этики. Автор «*Büsame ticho*» обращается к теории «двух этических систем» или парадигм (конфликтной и компромиссной)⁹. Одна парадигма строится на утверждении, что союз Добра со Злом есть Зло («цель не оправдывает средства»), другая – на утверждении, что подобный союз есть Добро («цель оправдывает средства»). Для В. А. Лефевра, автора «Алгебры совести» (книги, на которую ссылается В. П. Леонов) первая этическая система отражает христианскую систему ценностей, а также Западную культуру. Вторая этическая система соответствует архаичным типам общества, тоталитарным системам.

По Лефевру, моральный статус личности зависит от корректности оценки себя и других, а также от сопротивления индивида искушениям среды: чем более индивид сопротивляется искушениям среды, тем выше его моральный статус. Способность к вынесению субъективных оценок окружающей действительности и самому себе – сущностный признак человека, возвышающий его над природным и социальным миром. Подобное возвышение означает принципиальную несводимость личности к наличному: индивид не поглощается социу-

мом, не растворяется в коллективности, а сохраняет свою индивидуальность.

В обществе, где действует вторая этическая система, уважение к личности, индивидуальности – редкое явление, а потому там преобладает бескомпромиссность в сочетании с необоснованной амбициозностью. При этом часто «аргументом» в спорах является ссылка на пресловутое общественное мнение. «*Дело в существовании все той же архаичной структуры, которая формировалась десятилетиями...*», – пишет В. П. Леонов (с. 65). И все же, добавляет он, нельзя терять надежду, что настанет время, когда «*компромисс в научных взаимоотношениях... станет, по гамбургскому счету, нормой сотрудничества на всех уровнях*» (с. 66).

Оказываясь в ситуации морального выбора, человек действует в зависимости от имеющихся у него стимулов-установок. Моральный поступок предполагает способность человека выбирать между добром и злом. Существенную роль играют нравственные ценности, определяющие нравственную позицию личности.

Предлагая читателю представить себя в конкретной ситуации морального выбора, В. П. Леонов убедительно показывает, что в обществе со второй этической системой нет процедуры разрешения конфликта, сохраняющей честь и достоинство его участников. Конфликт либо заканчивается победой одной из сторон, либо прекращается вышестоящей инстанцией. Пожар в Библиотеке Академии наук в феврале 1988 г. привел к конфликту, который в условиях «второй этической системы» мог закончиться трагедией, и только благодаря собственным личностным качествам – стойкости, умению противостоять искушениям среды и находить единственно верные решения в сложнейших ситуациях морального выбора – директору БАН удалось преодолеть последствия пожара и отстоять свое доброе имя¹⁰.

Одна из главных проблем современного состояния изучения книги, по мнению Леонова, состоит в том, что «*существует не одна, а много наук, и каждая из них по ряду причин не удовлетворяет ученых, принадлежащих к другим школам*» (с. 75).

⁹ Лефевр, В. А. Алгебра совести / пер. со 2-го англ. изд. с доп. [Викторины Лефевр и Елены Юдиной]. – М.: Когито-Центр, 2003. – XI, 411, [2] с.

¹⁰ Подробно об этом см.: Леонов, В. П. Библиотечный синдром: записки директора БАН. – СПб.: ОБЛИК, 1996. – 629 с.

От себя замечу, что попытки объединить библиотковедение, библиографоведение и книговедение под знаменем документологии не привели ее апологетов к успеху.

В. П. Леонов видит перспективы развития науки о книге в разумном сочетании существующих концепций с глубиной проникновения в суть проблем, а также в реконструкции прошлого книжной культуры на основе современных научных представлений. При этом не суть важно, какой концепции придерживается ученый. Важно, чтобы он оставался реалистом. Даже свою, на первый взгляд, совершенно фантастическую версию происхождения книги (книга – «космический субъект»), автор предваряет доказательным рассуждением о том, что даже в сказках, где многое дозволено, присутствует реальность; иначе сказка теряет свой смысл. Какими бы причудливыми не казались сказки, они непременно связаны с действительностью.

Как и сказка, научный миф также, пишет В. П. Леонов, «конструирует особый склад мышления, создает историю прошлого и служит руководством на пути в будущее». Но для того, чтобы сыграть свою роль «магического кристалла», миф должен быть «простым, ясным, последовательным и выразить некий здравый смысл современной эпохи» (с. 76), т.е. опираться на предыдущий опыт, учитывать эволюционный путь книжной культуры. Эпоха Гутенберга не может закончиться, т.к. она навсегда стала частью ныне существующей книжной культуры. У тех, кто игнорирует реальность этого факта, принимаемого истинными книжниками как данность, «знания бессистемны, содержат существенные пробелы, логически непоследовательны, а потому ошибочны» (с. 77).

Автор «*Büsame ticho*» пишет: «Сегодня книжная культура столкнулась с самым, может быть, сильным за всю историю вызовом. Он совпал с общим материальным и духовным кризисом, резко надломившим национальное самосознание. Усилился раскол между глубинными ценностями отечественной культуры и реальностью, обозначившей новый этап истории. Я пишу это для того, чтобы еще раз подчеркнуть: нам, посвятившим свою жизнь служению книге, брошен вызов, на который надо ответить» (с. 78–79). И Леонов принимает этот вызов, выдвигая собственную гипотезу изучения книги и книжной культуры. Её важнейшая составляющая – представление о том, что

«настоящее и будущее мира книги, мира книжной культуры отбираются прошлым» (с. 82). Без взгляда в прошлое невозможно построение современного фундамента научной теории книговедения.

Используя принцип «неконтактного резонанса», ученый из множества имен тех, кто писал о будущем печатного слова, книги, Вселенной книг, выбирает, пожалуй, самых незаурядных авторов: Веллимира Хлебникова (1885–1922) и Маршалла Маклюэна (1911–1980). «Первый, в России рассуждал о Небокниге и Тенекниге в утопии «Лебедия будущего» в 1919 году, второй, в Канаде – о судьбе Галактики Гутенберга в 1962-м» (с. 83). Сходство концепций обоих авторов несомненно: в основе каждой из них лежит представление о том, что «развитие человеческого общества, в первую очередь, определяется развитием средств коммуникации, причем основное воздействие средство коммуникации осуществляет не передаваемым смысловым содержанием, а своими принципами организации, внутренней структурой» (с. 88–89).

Вопрос о том, что будет с книгой, найдет ли она свое место в новой информационно-коммуникационной среде периодически обсуждается, начиная с середины XX в. Размышлениям о будущем книги посвящали и посвящают свои труды многие авторы.

Сейчас уже очевидно, что распространение электронной книги не приведет к гибели книги печатной, как и сама печатная книга не преградила дорогу слову рукописному и устному. В. П. Леонов, интерпретируя «послание» М. Маклюэна, обращает внимание на его основную идею: «создавая и применяя различные технологии, человек постоянно изменяется под их воздействием» (с. 90). Таким образом, каждый последующий этап современной информационной революции непременно включает в себя технологии всех предыдущих. Каждая новая стадия развития способов устной и письменной коммуникации сосуществует с уже имеющимися, вступая с ними во все более сложное взаимодействие. Чем стремительнее смена технологий, тем острее необходимость осмысления их влияния на человека и окружающий мир, в том числе – мир книжной культуры. Но если исследователи будут продолжать рассматривать стадии развития способов устной и письменной коммуникации последовательно и независимо друг от друга, углубляясь в особенности каждого из них,

фундамент библиотечно- библиографо- и книговедения, подчеркивает В. П. Леонов, так никогда и не будет достроен до конца (с. 93).

Процесс познания, отмечает ученый, имеет два направления и развивается не только по восходящей, но и по нисходящей линии. Тогда память, которую сначала понимают как *п о в т о р е н и е*, в конечном счете, воспринимается как *в о с п о м и н а н и е*.

Мне представляется уместным привести здесь цитату из статьи филолога Т. А. Касаткиной «*Литература после конца времен*»:

«Будущее определено и л и н е й н о , то есть поступательно, прогрессивно и т.д., лишь при условии прошлого, взятого как базовое время, как точка отсчета; будущее можно понять как целестремительное движение лишь при условии взгляда, обращенного в прошлое. В противном случае (вне своей однозначной воплощенности в качестве «будущего прошлого») будущее ветвится возможностями и вариантами, теряет поступательность, растекаясь в невоплощенной равнозначности, болотом обступает человека, теряя качество всякого пути (а не только ведущего к светлым вершинам). Мало этого, как уже известно из нашего недавнего опыта, при базовом будущем само прошлое становится вариативно, неопределенно и недостоверно... Видеть что-либо в какой-либо перспективе (даже в перспективе болота) мы вообще можем только глядя в прошлое. Повернувшись лицом к будущему, мы оказываемся перед концом, и это ощущение завершенности, эсхатологичности (от греч. – крайний, последний, самый отдаленный) оказывалось свойственно любой культуре, довершившей этот поворот»¹¹.

¹¹ Касаткина, Т. А. Литература после конца времен [Электронный ресурс] // Новый мир. – 2000. – № 6. – Режим доступа: http://magazines.russ.ru/novyi_mi/2000/6/kasat.html

Возможно ли представить интеллектуальное общество будущего? Существует ли средство, позволяющее это сделать? Да, отвечает В. П. Леонов, существует: это мелодия *Büsame mucho*. И будущее прекрасно, как сама мелодия. Наступит единение Человека и Вселенной, Книга и Человек предстанут как космические субъекты, и «*книжник... пожнет всю Вселенную*» (с. 74).

При чтении «*Büsame mucho*» у меня складывается впечатление, что последнее уже почти удалось осуществить автору книги. Её текст метафоричен, насыщен информацией, чтение которого порождает бесконечный ряд ассоциаций. Многочисленные ссылки сопровождаются обширными комментариями, вызывающими желание немедленно ознакомиться с упомянутой в них книгой или статьей. На страницах «*Büsame mucho*» встречаются как реальные лица – книжники, ученые, писатели, поэты (в списке имен в конце книги – более 500 фамилий), так и литературные персонажи. Читая книгу, чувствуешь, как расширяется пространство текста, как он приобретает все новые и новые пространственные измерения.

Но, кроме пространственных, текст «*Büsame mucho*» имеет и другие характеристики. Он отличается высокой информативной «плотностью». В Древнем Египте качество тканей определялось путем измерения количества переплетений нитей на единице площади. Чем больше переплетений и плотнее ткань, тем выше она ценится. Неленивые и вдумчивые читатели «*Büsame mucho*», несомненно, будут вознаграждены: на каждой странице книги их ждут открытия, которые способны обогатить не только интеллект, но и душу.

Дев'ятий міжнародний навчальний семінар з машинозчитувальної каталогізації стародруків

Семінар відбувся 17–18 вересня 2008 р. у Санкт-Петербурзі. Його організатори – Російська національна бібліотека (РНБ) та Консорціум європейських наукових бібліотек (Consortium of European Research Libraries – CERL). Консорціум створено 1992 р. з ініціативи найбільших бібліотек Європи і офіційно зареєстровано у Великій Британії 1994 р. як некомерційну організацію. Основна його мета – створення бази даних описів стародруків (Hand Press Book – НРВ). База даних формується бібліотеками – учасниками проекту. Доступ до БД НРВ надається тільки членам CERL.

Щорічні семінари РНБ дають змогу їх учасникам знайомитися з досвідом колег. Зокрема, завідділу зведених каталогів РНБ **С. К. Соколинський** висвітлює питання взаємодії бібліотек у процесі формування репертуару російської книги і роботи з книжковими пам'ятками. Так, у створенні Міжнародного зведеного каталогу російської книги 1918–1926 рр. серед інших бере участь і Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Вже видано два томи каталогу, готується до друку третій, на літеру В. Випущено також три томи Зведеного каталогу серіальних видань Росії 1801–1825 рр.: журнали на літери А – М з детальним розписом змісту кожного номера. Відповідна електронна база існує і на наступні літери, робота триває. На сайті РНБ виставлено базу російських видань XVIII ст., і колеги звертаються до всіх фондоутримувачів надсилати до РНБ (svod@nlr.ru) інформацію про наявність примірників таких видань у їхніх фондах, зазначаючи лише номер позиції у базі даних РНБ і назву своєї установи.

Слід зазначити, що в Росії ведеться база даних «Книжные памятники», за що відповідає РДБ, але здійснюється це у співпраці з РНБ.

Інформаційну систему «Російська книга громадянського друку XVIII ст.», що створена в науковій бібліотеці Санкт-Петербурзького державного університету, представив головний бібліотекар відділу рідкісних книг і рукописів цієї книгозбірні **О. О. Савельєв**. Тут створено електронний каталог і цифрову колекцію російської поезії XVIII ст. В опису наводиться повний склад книги, включаючи порожні аркуші; крім іншого, детально вказуються особливості власницького примірника, т. зв. провенанс. Робота ви-

конується в програмі ІРБІС, яка дає змогу зробити повний науковий опис примірника. Підготовлено 1-й том, що містить описи 500 видань, цифрова колекція складається з відсканованих 400 графічних файлів. Сканування проводиться на книжковому чорно-білому сканері Minolta PS 7000. На сайті НБ СПбДУ (<http://www.lib.pu.ru>) опубліковано поки що 56 видань у 85 томах (14 тис. стор.). Пошук за документом, розпізнавання тексту відбувається в автоматичному режимі.

Створенню каталогу «Книжкові пам'ятки з фондів Архангельської обласної наукової бібліотеки» присвятила доповідь зав. науково-дослідного сектору цієї бібліотеки **Г. Е. Сєдова**. Вона охарактеризувала загальний склад і структуру каталогу, а також окремі пам'ятки. Зокрема, йшлося про фрагмент Острозької Біблії, який зберігся разом із рукописною копією одного аркуша цього видання; примірник українського видання Акафіста, відсутній у Каталозі українських стародруків Я. П. Запаса та Я. Д. Ісаєвича, та ін. Каталог укладено в АБІС ІРБІС. Доповідка наголосила на доцільності використання єдиної програми для опису книжкових пам'яток, а також запропонувала вважати книжковими пам'ятками всі видання кириличного (церковнослов'янського) друку до 1917 р. – з огляду на те, що через різні причини (особливо у зв'язку з войовничою атеїстичною політикою в Радянському Союзі) їх збереглося дуже мало.

Досвідом створення електронного каталогу іноземних книг XV–XVII ст. поділилася зав. відділу рукописів і рідкісних книг Наукової бібліотеки Казанського державного університету **Е. І. Амерханова**, супроводжуючи свій виступ візуальним показом. У цій бібліотеці зберігається бібліотека князя Г. О. Потьомкіна, в якій є альдини, ельзевіри, альбоми естампів, карти, а також давній рукописний (т. зв. «коробочний») каталог, де на картках великого розміру серед інших книжок зазначені інкунабули, палеотипи, альдини та інші книжкові пам'ятки. Насамперед на ці книги і створено електронний каталог з короткими записами в АБІС «Руслан», яка підтримує усі види графіки, навіть арабський шрифт. Усі елементи цього каталогу звернені щодо уніфікації опису та ідентифікації видань з базою даних CERL. Не виявлено там лише 15 книжок, із них 6 – грецькою мовою. За-

галом електронний каталог містить 1300 назв видань XV–XVII ст., що вважаються книжковими пам'ятками світового рівня. Завдяки формату RUSMARK є всі точки доступу до опису видань, але попримірникового опису немає. За роздрукованим списком цих видань у бібліотеці проводиться перевірка особливо цінних видань: інкунабули та палеотипи перевіряються щорічно, решта видань – раз на три роки.

Про машинозчитувальну каталогізацію стародруків у Білорусі йшлося у виступі зав. сектору рідкісних книг бібліотеки Білоруського державного університету культури і мистецтв **Т. А. Самоїлюк**. Через різні причини книжкові пам'ятки цієї країни неодноразово переміщувалися, багато пам'яток втрачено назавжди, особливо під час Великої Вітчизняної війни. У країні з 2005 р. діє програма «Пам'ять Білорусі», прийнята згідно з Хартією ЮНЕСКО «Пам'ять документного надбання». 2006 р. у Мінську за підтримки ЮНЕСКО було проведено Міжнародну наукову конференцію «Програма ЮНЕСКО «Пам'ять світу»: діяльність бібліотек, архівів, музеїв зі збереження документного спадку», де було обговорено програму «Радзивіліана» (віртуальне зібрання колекції Радзивілів Несвізької ординації); запропоновано спільний з НБУВ проект реконструкції бібліотеки Хребтовичів. Серед інших напрямів діяльності бібліотеки доповідка висвітлювала й такі: зібрати в одній електронній базі весь видавничий спадок Ф. Скорини, а також публікації про нього; представити автографи на французьких стародруках із білоруських книгозбірень; укласти зведені каталоги «Слов'янські книги кириличного друку XVI–XVII ст.» та колекцій ельзевірів у фондах бібліотек Білорусі; спадок Наполеона Орди та ін. Вже реалізовано проект «Книга Білорусі» – електронний каталог стародруків, виданих на її території, незалежно від місця зберігання примірників сьогодні. Формат електронних описів – BELMARK, який ґрунтується на форматі RUSMARK. Вишівські бібліотеки використовують формат MARK-21; крім опису стародруків тут представлені поцифровані сторінки з провенієнціями та титульні аркуші.

Досвід РНБ у формуванні точок доступу у каталогах стародруків XVI–XIX ст., що містять назви організацій, було розкрито в доповіді **В. А. Мамонтової** та **Т. Л. Масхулії**. В РНБ у відділі оброблення та каталогів утворено спеціальну групу, яка займається національним авторитетним файлом назв організацій. Якщо каталогізатор не знаходить відповідних відомостей, він доправляє книгу на доопрацювання до цієї групи. На книги іноземними мовами XVI ст. тут доопрацьовано 2 тис. записів. Дані беруться із заголовка, інших частин книги, розшукуються у бібліографічних довідниках. Точка доступу подається мовою країни, якій належала організація.

Зав. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ **Г. І. Ковальчук** представила учасникам семінару

електронну колекцію стародруків НБУВ. Виступ і демонстрація створеної електронної колекції почайвських стародруків викликали жваве зацікавлення присутніх, активно обговорювалися.

Плідними були практичні заняття з машинозчитувальної каталогізації стародруків, проведені співробітниками РНБ. Зокрема, пошук певних видань у базах даних глобального електронного каталогу світової літератури OCLC WorldCat, Консорціуму європейських наукових бібліотек. Свого часу організаторами Консорціуму було приділено багато уваги питанню, як створити кластери, об'єднати записи різних бібліотек на одне видання. Адже у зв'язку з відсутністю стандартів представлення даних на титульних аркушах стародруків кожна бібліотека описувала їх по-різному. Проблема ця певним чином була вирішена. Так, на практичному занятті, у віконцях німецьких бібліотек, а також Британської та кількох інших учасники семінару знайшли кілька примірників одного стародруку, описаних по-різному (у національній традиції, латинською мовою, оскільки видання латиномовне, а також за формою, вказаною на титулі), але зібраних разом при відповіді на запит завдяки можливості пошуку через авторитетний файл авторів. Свого часу необхідно було визначити і затвердити fingerprint – комбінацію знаків на певній сторінці, на певному рядку, що конче необхідно для ідентифікації цих давніх, часто дефектних, друків. Наприкінці 2007 р. Консорціум (CERL) змінив свого американського провайдера, і тепер не дуже вдало представлено формат виведення інформації (www.firstsearch.oclc.org). Користуватися інформацією можуть лише учасники проекту, але бібліотекам–учасникам семінару, за домовленістю, також надається право користуватися цим ресурсом упродовж 1–3 місяців.

Значно ефективніше відбувається пошук інформації на сайті університетської бібліотеки Карлсруе (пошукова система KVK (Karlsruher Virtueller Katalog) – www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html). Там представлено віртуальний каталог, що включає відповідні описи стародруків та видань XIX – початку XX ст. з найбільших бібліотек світу, доступ до якого вільний. Слід зазначити, що в Німеччині майже всі фонди описані в електронних каталогах, тому німецькі бібліотеки представлені на цьому сайті найбільше. Головна міжнародна вимога сьогодні при опису стародруків – опис книги подавати за титулом, але додатково вводити уніфіковані, загальноприйняті написання імен чи назв класичних творів. Слід зазначити, що переважна більшість записів у цій базі даних створена на основі латинського алфавіту, з кириличним справа значно гірша.

На практичному занятті присутні мали змогу тренуватися з ресурсами електронної бібліотеки РНБ, де представлено колекцію листівок з видами Петербурга та Сестрорецька, повний текст заблудівського видання

Івана Федорова Псалтиря з Часословцем (відомо 4 примірники у світі), повний текст першої російської газети, фундаментальні видання «Полное собрание законов Российской империи», «Освоение Сибири и Дальнего Востока». Крім того, на сайті РНБ виставлено електронний каталог «Російська книга громадянського друку XVIII ст. у фондах бібліотек РФ» – 20 355 записів (останніми роками сюди додано описи указів і маніфестів, тобто аркушевих видань); «Книги XVI ст. європейськими мовами» – 36 549 записів; «Західноєвропейські видання XV ст.» – 2500 записів. Оскільки каталог книги громадянського друку XVIII ст. зведений, РНБ звернулося насамперед до НБУВ з проханням вказати, примірники яких з цих видань тут зберігаються, адже це найбільша колекція громадянського друку в Україні.

Для учасників семінару було організовано спеціалізовану екскурсію старою будівлею бібліотеки (вул. Садова, 18), де залишилися фонди рукописів, стародруків, естампів, бібліотека Вольтера (6814 томів) та ін.

Відділ рукописів РНБ походить від «Депа манускриптів», створеного на початку XIX ст. Його основу становлять колекції П. П. Дубровського та братів Залуських. У відділі зберігаються два примірники факсимільного видання Остромирового Євангелія. Як відомо, саме тут зберігається і оригінал цієї безцінної пам'ятки, найдавнішої точно датованої (1056–1057 рр.) рукописної книги. Оригінал, розшитий після останньої реставрації, дбайливо зберігається у спеціальному сейфі.

Ще в першій половині XIX ст. директор бібліотеки барон В. Корф розпорядився виділити інкунабули з «Депа манускриптів», де вони до того перебували, побудувати нове приміщення для належного зберігання першодруків. У цьому приміщенні, названому згодом «Кабінет Фауста», зроблено спробу відтворити обстановку західноєвропейської монастирської бібліотеки XV ст. Тут зберігаються 6,5 тис. інкунабул – видань XV ст., значні за обсягом та цінністю колекції слов'янських першодруків, а також т. зв. «петрини» – видання, випущені громадянським шрифтом за життя Петра I.

У рамках семінару було здійснено професійний тур до бібліотек Фінляндії та Швеції. З огляду на те, що ці бібліотеки недостатньо відомі вітчизняним фахівцям, подаємо коротко основні відомості про них.

Національна та університетська бібліотека Фінляндії була створена 1640 р. як університетська бібліотека в Турку – тодішній столиці Фінляндії. Значну роль у її розвитку на початку XIX ст. відіграв російський імператор Олександр I. Відомо, що 1827 р. книгозбірня дуже постраждала від пожежі і була перевезена наступного року до Гельсінкі. У 1850 р. там уже зберігалось до 150 тис. томів, а на сьогодні – 3,8 млн томів, з них 400 інкунабул, 4 тис. видань XVI ст. – за-

галом до 150 тис. стародруків. Обліку, опису історичних колекцій приділяється значна увага. Оскільки національна бібліотека є водночас університетською книгозбірнею, до описів стародруків у машинозчитувальному форматі залучають студентів. Співробітники спеціалізованого відділу намагаються робити описи таких видань якомога детальнішими, включають імена друкарів, граверів. При опису поетичних збірників розписують окремі вірші, збірників драматичних творів – кожну п'єсу. До електронних каталогів занесено всі монографічні видання.

На сучасну літературу в читальних залах можна зробити копії. Існують два абонементи; видання після 1900 р. та російськомовні, видані після 1960 р., можна взяти додому. «Фініка» на абонемент не видається. Раніше будь-яка людина могла користуватися літературою в читальних залах; з 2006 р. для запису потрібен паспорт. Запроваджено плату і за попереднє замовлення видання, але оплачуються тільки поштові видатки (1 євро). Читачам дозволяється копіювати тексти власною цифровою камерою, але при спробі перевидати певний твір з порушенням авторських прав відповідає читач і видавництво, бібліотека за це відповідальності не несе. Є обмеження в копіюванні рукописів і стародруків – не більше 10 кадрів. Працює також спеціальна служба з поцифрування (4 євро за перші 10 сторінок, 4 центи за кожну подальшу сторінку). Бібліотека через відповідну фірму може записати читачеві повнотекстову копію високої якості на CD-ROM для поліграфічного перевидання (коштує це 17 євро за 1 знімок).

Читачі можуть вільно перебувати у відділі, самостійно брати з фондів будь-яке видання, читати, копіювати тощо. У приміщеннях багато камер відеоспостереження, і охорона їх ретельно переглядає – жодної спроби несанкціонованого вносу чи пошкодження літератури не виявлено.

Усі стародруки та рідкісні видання видаються тільки у відповідних читальних залах. Сховища добре пристосовані для належного зберігання документів, обладнані системами клімат-контролю. Стародруки невеликого обсягу (брошури) зберігаються у спеціальних контейнерах, кожна брошура додатково обгорнута в спеціальний захисний папір, назва книжки і коротка анотація продубльовані на етикетці обгортки. На торці коробки-контейнера зроблені охайні написи для зручності пошуку брошур. Багато книжок, насамперед відреставрованих, мають також футляри-контейнери різних конструкцій, виконані з неокислотних матеріалів. У середині дерев'яних шаф, де зберігаються стародруки, є підсвітка лампочками, що не містять шкідливих променів, а також датчики відкривання.

У музичній бібліотеці, де крім відповідної літератури представлені різні музичні інструменти, співробітник консультує користувачів з 12 до 16 години щодня.

У Швеції на день приїзду учасників семінару (у неділю) Національна бібліотека не працювала. Проте організатори організували екскурсію до замку Врангелей у Скокlostері, де збереглася бібліотека XVII ст. – близько 60 тис. томів. Усі примірники цієї найбільшої приватної шведської бібліотеки стародруків описані в зведеному каталозі шведських стародруків, який створюється Національною бібліотекою країни.

Учасники навчального семінару високо оцінили його роботу. Наступний семінар з машинозчитувальної каталогізації стародруків – ювілейний, десятий – планується на вересень 2009 р.

Галина КОВАЛЬЧУК,
зав. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ,
д-р іст. наук

Міжнародна наукова конференція «Книга – джерело культури. Проблеми і методи дослідження»

25–27 листопада 2008 р. у Мінську (Білорусь) відбулася Міжнародна наукова конференція «Книга – джерело культури. Проблеми і методи дослідження».

Її організаторами виступили: Міжнародна асоціація академії наук; Рада з книговидання МААН; НАН Білорусі; ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі; Російська Академія Наук; Науковий центр досліджень історії книжкової культури.

Конференція працювала у пленарному та секційному режимі. Секції: «Книжкова культура як система і складник культурно-історичного процесу»; «Проблеми формування, використання та збереженості фондів книжкових пам'яток. Електронні бібліотеки: особливості створення та перспективи розвитку»; «Вивчення пам'яток писемності у контексті міжнародного співробітництва бібліотек, архівів, музеїв»; «Приватні книжкові зібрання. Бібліофіли та колекціонери. Наукова книга в історії та сучасності».

У форумі взяли участь науковці, бібліотекарі Азербайджану, Білорусі, Грузії, Казахстану, Литви, Росії, Таджикистану, України. Було заявлено майже 90 доповідей, у змісті яких чітко простежується кілька основних тематичних напрямів. Насамперед, це: книга, писемність, бібліотека, читач.

Конференцію було розпочато вітальним листом голови МААН, Президента НАН України, академіка НАН України Б. Є. Патона.

Про підвищення дослідницької уваги до книги, до проблеми її місця в соціумі, в еволюції основних інститутів суспільства йшлося на пленарному засіданні у доповіді директора Наукового центру досліджень іс-

торії книжкової культури РАН, чл.-кор. РАН **В. І. Васильєва** (Росія) «Книга і книжкова культура: дослідницькі тенденції і нові оцінки». Доповідач запропонував своє визначення поняття *книга* та *книжкова культура*; ознайомив присутніх із багаторівневою моделлю книжкової культури як системи. Так, на його переконання, термін *книжкова культура* як система значно ширший поняття *культура книги*. У цьому питанні В. І. Васильєв солідаризувався з позицією української дослідниці Г. І. Ковальчук, яка під терміном *книжкова культура* розуміє широке коло складників і визнає вплив культурного потенціалу суспільства і пов'язану з ним сукупність матеріальних і духовних досягнень цивілізації на книжкову культуру того чи іншого періоду. До складників книжкової культури Г. І. Ковальчук відносить: культуру самої книги, культуру її поширення у суспільстві і культуру читання.

У зміст поняття «культура поширення книги в суспільстві» В. І. Васильєв включає рівень організації книжкової торгівлі, збереження та використання книг у бібліотеках, розвиток системи бібліографічної інформації, власне культуру читання (формування читачьких інтересів, придбання книг, процес читання та засвоєння культурної спадщини).

На наш погляд, до цього ряду варто додати ще рекламу (пропаганду) книги. Сюди входить і розкриття бібліотечних фондів; презентація нової літератури як просвітницький захід. Від культури «знайомства» ймовірного читача з книгою, рівня її презентації конкретній аудиторії, широкому загалу великою мірою залежить і культура та результативність її поширення

у суспільстві. У цьому контексті провідну роль відіграють традиційні, електронні та онлайнві книжкові виставки у бібліотеках.

До роздумів підштовхує і думка В. І. Васильєва стосовно обґрунтованості спроб визначити книгознавство як комплексну науку про видавничу справу, книжкову торгівлю, бібліографію, бібліотекознавство, поліграфію.

З сумнівами доповідача не можна не погодитися. Адже бібліотекознавство як спеціальна історична дисципліна останніми роками не тільки виділилося в окрему галузь досліджень, у ньому цілком об'єктивно вже виокремлюються два самостійні напрями зі своїм дисциплінарним описом: історичне бібліотекознавство та інформаційне бібліотекознавство, зумовлене запровадженням інформаційних технологій.

Доповідач висловив і деякі міркування стосовно методологічних підходів до книгознавчих досліджень. Зокрема, йшлося про синергічний підхід у книгознавстві (В. Я. Аскарова), «книжкове пам'яткознавство» як одне із джерел дослідження книжкової культури (Г. І. Ковальчук); джерела книжкової культури у писемній культурі (Р. А. Симонов, Ю. М. Столяров); зумовленість книжкової культури релігійними домінантами культури загалом (О. О. Павільч); «читацьку культуру» як складову системи книжкової культури (Ю. П. Мелентьєва) і т. д.

Які книжки необхідно зберігати не тільки в електронній, а й у рукописній та друкованій формах – доволі непроста проблема, шляхи розв'язання якої запропонував у своїй доповіді «До питання про дефініцію «книжкова пам'ятка» завкафедри Санкт-Петербурзької державної лісотехнічної академії, д-р філос. наук **В. О. Петрицький** (Росія). З його погляду, підходи до вирішення цього питання різні і нерідко спірні. Досить відносним є і принцип визначення рідкості книги. Тут необхідно враховувати не тільки час виходу книги, а й місце її видання, культурне значення.

«Труднощі, що виникають при виробленні дефініції «рідкісна книга», пов'язані зі значною кількістю відтінків самих термінів «рідкісний», «рідкісність». Однак не кількістю, а якістю прочитаного визначається культура. Вельми важко піддаються обліку, наголосив доповідач, численні слововживання, що безпосередньо стосуються дефініції «рідкісна книга». Це – цінна книга, рідкісний примірник книги, підносний примірник книги чи ексклюзивне або бібліофільське видання.

Ексклюзивні видання випускає санкт-петербурзьке видавництво «Вита Нова». Це твори, видані малим тиражем, на якісному папері, ілюстровані відомими майстрами книжкової графіки, оформлені в оправі, які є творами мистецтва, прикрашені дорогоцінним камінням.

Бібліофільські видання відрізняються незначними тиражами, несистемною нумерацією сторінок, якісним папером, колір якого може бути різним для всьо-

го заводу, нестандартний формат, оригінальне художнє оформлення.

На думку В. О. Петрицького, книга стає рідкісною у процесі обігу її в суспільстві, у процесі її життя. «Тому рідкісність книги, задана обмеженими тиражами при випуску бібліофільських і сучасних ексклюзивних видань чи авторефератів дисертацій, різних службових нормативних документів, не є вирішальною підставою для зарахування будь-якої із названих категорій до справді рідкісної книги».

З огляду на важливість висновку, зробленого доповідачем, наведемо його слова повністю: «Для вироблення дефініції «книжкова пам'ятка», на основі якої можна було б розгорнути діяльність з відбору зі світового книжкового океану рукописних і друкованих книг, що заслуговують на збереження саме в їх родовій формі, нагально необхідно застосовувати і часовий, і регіонально-географічний, і соціально-політичний, і історико-культурний підходи і критерії до визначення рідкості та соціо-культурної цінності книги».

В. О. Петрицький висунув на обговорення таку пропозицію: «Книжковими пам'ятками особливого роду можна вважати приватні бібліотеки відомих письменників, вчених, значних бібліофілів, оскільки вони відбивають і час, і особистість неординарної людини, яка зробила певний внесок у національну культуру».

Директор ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі, канд. іст. наук **Н. Ю. Берьозкіна** у своїй доповіді «Внесок представників Білорусі в розвиток східнослов'янського книгодрукування» здійснила історичний огляд розвитку книговидавництва в Білорусі, розкрила особливості давніх духовних зв'язків слов'янських народів. Знаковими постагтями для розвитку білоруської книги та бібліотечної справи стали Єфросинія Полоцька; Франциск Скорина; учень Еразма Роттердамського Бернард Воевудка, який заснував першу в Білорусі друкарню; Іван Федоров (Федорович) і Петро Мстиславець; Лука та Кузьма Мамонічі; Лаврентій Зизаній; Спиридон Соболев; Памво Беринда; Симеон Полоцький; Ілля Копієвич.

Тема розвитку інформаційного бібліотекознавства як самостійної наукової дисципліни була продовжена у доповіді директора Бібліотеки з природничих наук РАН, д-ра техн. наук **М. Є. Кальонова** (Москва, Росія) «Розвиток електронної бібліотеки «Наукова спадщина Росії».

В основу технології формування ЕБ, яку підтримали кілька солідних бібліотек, фахівці поклали принцип розподіленого наповнення та централізованої підтримки. Спочатку ЕБ мала включати не тільки електронні версії книг, а й біографічні дані про російських учених, основні етапи їх наукової діяльності, відскановані фотографії чи портрети; далі – архівну та музейну інформацію. У роботах зі створення ЕБ брали участь колективи програмістів, бібліотеки, Центральний архів РАН, його санкт-петербурзька філія, Геологічний музей ім. В. І. Вернадського.

ЕБ «комплектується» копіями видань, які не підпадають під дію закону про захист авторських прав. Так, якщо користувач захоче ознайомитися зі спадщиною К. Е. Цюлковського через ЕБ «Наукова спадщина Росії», то він зможе отримати інформацію про його біографію, публікації, документи, пов'язані з життям та діяльністю вченого, представлені на сайті Центрального архіву РАН.

Заввідділу стародруків та рідкісних книг НБУВ, д-р іст. наук **Г. І. Ковальчук** (Київ, Україна) у доповіді «Книжкові пам'ятки в системі книжкової культури» проаналізувала співвідношення понять *книжкова культура* і *книжкова пам'ятка*, не вважаючи їх синонімами. На переконання доповідачки, книжковою пам'яткою має бути визнаний примірник видання, тираж якого не зберігся (тобто такий, що відповідає поняттю «рідкісна книга»), однак, ні за художнім оформленням, ні за поліграфічним виконанням, ні за змістом така книга не може бути зразком книжкової культури. Професор підтримала позицію В. І. Васильєва стосовно того, що *історію книжкової культури* варто розглядати як самостійну наукову дисципліну. З погляду Г. І. Ковальчук, «книжкові пам'ятки – основний об'єкт книжкового пам'яткознавства. Нерідко вони є об'єктом й історії книжкової культури». У системі книжкової культури тієї чи іншої епохи «книжкові пам'ятки (як найбільш значущі, цінні книги), – наголосила доповідачка, – є основоположними джерелами формування уявлень про книжкову культуру певного часу і спільноти (причому не тільки самим фактом видання, а й завдячуючи автографам, маргінальним записам, власницьким записам і всьому тому, на що багаті старі книги)».

Питанням історії книжкової культури, а саме реконструкції авторського задуму, створенню письмових систем присвятили свою доповідь «Вивчення джерел писемності як складника книжкової культури» старший науковий співробітник Археографічної комісії РАН, канд. іст. наук **Б. М. Морозов** та гол. наук. співробітник Наукового центру дослідження історії книжкової культури РАН при НВО «Издательство «Наука» **Р. О. Симонов** (обидва – Москва, Росія). Існує гіпотеза, що глаголиця будувалася за математичним (нумераційним) принципом. Дослідники вважають, що нумераційне і хронологічне вивчення національних писемних систем може слугувати поглибленню інформації про книжкову культуру.

Доцент Мінського державного лінгвістичного університету, канд. пед. наук **О. О. Павільч** (Білорусь) запропонував аудиторії своє тлумачення традиційного поняття «книга». На його думку, воно у значенні Божественного Одкровення зовсім не сумісне з моніторним відтворенням текстів Святого Письма: «дуже складно через електронного посередника уявити звернення віруючого до Біблії». Доповідач також зазначив, що «відносини між сучасними та традиційними

комунікаційними засобами не обов'язково мають опозиційний характер, а електронні медіа щодо традиційної книжкової культури можуть виконувати зберігаючу та репродукційну функції. Крім того, екранна культура забезпечує вільний доступ до пам'яток писемності та видань, що стали бібліографічною рідкістю, сприяє популяризації та продовженню життя рукописів і стародрукованої книги».

Був період, коли тема «читач і читачезнавство» не те щоб відійшла на другий план, вона навіть призабулася. Не має значення, як ми називаємо того, хто послуговується фондами бібліотеки: читач, користувач, відвідувач сайта, Інтернет-відвідувач чи ще якимось. Все одно у центрі обслуговування перебуває людина. І все для неї. На даній конференції відбулося повернення бібліотекознавства до цієї одвічної проблематики. Взяти хоча б доповідь **М. В. Корякіна** «Книга і читання як духовно-моральна потреба військовослужбовців у воєнний і мирний час».

Заввідділу Наукового центру дослідження історії книжкової культури РАН при НВО «Издательство «Наука», д-р пед. наук **Ю. П. Мелентьєва** (Москва, Росія) у своїй доповіді «Аудіочитання: історія та сучасність» поінформувала присутніх, що видавництво «Союз» приступило до реалізації нового проекту «Книга вголос». Його продукція розрахована на дорослих і дітей. Тепер слухач може скористатися кількома варіантами (форматами) аудіокниг: аудіокасети, компакт-диск, мр3, флеш-карта, мікрочип у мобільному телефоні. Крім того, у Росії почав працювати проєкт «Поезія в мобільному». На думку доповідачки, аудіокнигу цілком можна вважати аналогією радіоспектаклів, усних виступів, домашнього читання вголос.

Підходи до створення нової типології читачів були проаналізовані у доповіді начальника відділу науково-педагогічної бібліотеки Головного інформаційно-аналітичного центру Міносвіти Республіки Білорусь **І. І. Пауса** «Читач і бібліотека в інформаційну епоху». Автор виступає за налагодження кооперації і співробітництва читачів і працівників бібліотеки, які виконують певне коло моральних та просвітницьких завдань. За допомогою сучасних комунікаційних технологій здійснювати таку роботу цілком можливо, і вона вкрай необхідна.

Проблеми бібліографії порушувалися у доповідях: «Російська і білоруська бібліографія як історичне джерело» (заввідділу Наукового центру досліджень історії книжкової культури, канд. іст. наук **Д. М. Бакун**, Москва, Росія); «Персональна бібліографія вчених Казахстану: новий етап розвитку» (**О. П. Бравач**, Алмати, Казахстан); «Природа та природні ресурси Казахстану в сучасних бібліографічних виданнях» (завсектором ЦНБ Міносвіти і науки Республіки Казахстан **О. Д. Ахметова**, Алмати, Казахстан); «Автоматизоване формування щорічника «Библиография изданий Российской академии наук: проблемы исполь-

зовання електронного массива данных» (мол. наук. співробітник Бібліотеки РАН **Л. І. Горська**, пров. інженер Бібліотеки РАН **В. В. Рубцов**, обоє – Санкт-Петербург, Росія); «Культура білоруської мови (за матеріалами бібліографічних ресурсів ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі)» (наук. співробітник ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі **О. В. Третьякова**) та ін.

Доповіді «Іштван Конір Мандолі: творчість видатного тюрколога в біографічній серії ЦНБ Міністерства освіти та науки Республіки Казахстан» (пров. бібліограф ЦНБ Міносвіти і науки Республіки Казахстан **Л. Д. Ебенова**); «Бібліотечні видання біографічного характеру в сучасному Казахстані» (пров. бібліографи ЦНБ Міносвіти і науки Республіки Казахстан **Л. Д. Ебенова**, **Н. К. Косаєва**, Алмати, Казахстан) були присвячені актуальним питанням біографістики.

Належна увага на конференції приділялася проблемам президентських бібліотек. Фахівці Президентської бібліотеки Республіки Білорусь завсектором **В. М. Герасимов**, заввідділу **А. О. Пендо** виступили з доповіддю «Президентська бібліотека Республіки Білорусь та її колекції книжкових пам'яток у контексті історії білоруської культури та державності (за матеріалами міських архівів)». Про «Рідкісні видання історико-правової тематики Президентської бібліотеки Республіка Беларусь» доповіли бібліограф Президентської бібліотеки Республіки Білорусь **О. В. Агєєва**, завсектором **В. М. Герасимов**.

Значна кількість доповідей була присвячена розкриттю проблематики, пов'язаної з бібліотечними фондами: «Бібліотечні колекції видатних учених у складі фондів ЦНБ НАН Азербайджану» (директор ЦНБ НАН Азербайджану, канд. філол. наук **А. І. Алієва-Кенгерлі**, заст. директора ЦНБ НАН Азербайджану **Ф. І. Гусейнов** (Баку, Азербайджан)); «Сатиричні журнали першої російської революції як зразки графічного мистецтва (за фондами відділу книг і рукописів ЦНБ НАН Білорусі)» (наук. співробітник ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі **О. П. Денисенко**); «Аналітичний розпис дореволюційних журналів у відділі рідкісної та цінної книги Фундаментальної бібліотеки Білоруського державного університету»; «Творчість білоруської поетеси Е. Е. Пфляумбаум (за матеріалами архівного фонду ЦНБ НАН Білорусі)» (наук. співробітник ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі **М. М. Лис**); «Приватні зібрання, подаровані бібліотеці Імператорського Університету св. Володимира у Києві (кінець XIX – початок XX століття)» (ст. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук **Т. Є. Мяскова**); «До питання про реконструкцію книжкових зібрань вельмож Великого князівства Литовського у Бібліотеці Литовської АН» (заввідділу Бібліотеки Литовської АН, д-р гуманітар. наук **Д. Нарбутене** (Вільнюс, Литва)); «Бібліотеки кальвіністських церков у Великому князівстві Литовському XVII ст.» (пров. палеограф Національного історичного архіву Білорусі **Л. С. Іванова** (Мінськ, Білорусь)); «Родова

бібліотека Урбановських і Стажинських у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (мол. наук. співробітник НБУВ **О. С. Рабчун**, Київ, Україна), «До питання про друкований старообрядницький Пролог із фондів Національної бібліотеки Білорусі» (бібліограф Національної бібліотеки Білорусі **Т. В. Соловей**, Мінськ, Білорусь); «Книжкові виставки як складові інформаційної діяльності національних бібліотек» (керівник культурно-просвітницького центру НБУВ, канд. іст. наук **Н. Г. Солонська**, Київ, Україна); «Ідентифікація книг із зібрання князів Радзивілів Неслижської ординації» (заввідділу ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі **О. В. Стефанович**); «Праці російських мандрівників кінця XVIII – початку XIX ст. як джерело для вивчення культурної спадщини християнських конфесій у Білорусі (за матеріалами Національної бібліотеки Білорусі)» (пров. бібліограф ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі **О. О. Суша**); «Науково-публіцистична спадщина Адама Міцкевича у фондах Національної бібліотеки Білорусі» (пров. бібліограф ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі **К. В. Суша**); «Східноєвропейські оправи XVI ст. у фондах ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі» (наук. співробітник ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі, канд. філос. наук **І. А. Синькова**); «Створення баз даних друкарських матеріалів як один із засобів реконструкції репертуару видавництва (на прикладі Львівського іезуїтського колегіуму. 1615–1773 рр.)» (викладач Університету «Львівський Ставропігон» **Н. П. Швець**, Львів, Україна).

Результати багаторічних дослідницьких пошуків, здійснених співробітниками ЦНБ НАН Білорусі, проаналізувала у своїй доповіді «Видання М. І. Новикова у фондах відділу рідкісних книг та рукописів ЦНБ НАН Білорусі» мол. наук. співробітник ЦНБ ім. Я. Коласа НАН Білорусі **В. Г. Науменко**. До речі, на сьогодні в колекції книг громадянського друку виявлено 25 новиковських видань.

Увагу учасників конференції привернула доповідь пров. бібліотекаря Фундаментальної бібліотеки Білоруського державного університету **М. Я. Курейчик** «Аналітичний розпис дореволюційних журналів у відділі рідкісної і цінної книги Фундаментальної бібліотеки Білоруського державного університету». У цьому підрозділі сформовано картотеку аналітичного розпису статей, яка використовується у процесі обслуговування читачів і під час підготовки виставок. У 2001 р. було створено електронну базу, що не має аналогів в Інтернеті. Вона містить 3805 записів. У ній повністю розписано такі періодичні видання: «Вестник Европы», «Журнал Министерства народного просвещения», «Исторический вестник», «Русская старина». Пошук здійснюється за: автором, колективним автором, заголовком, предметною рубрикою, ключовими словами, персоналіями (індивідуальними і колективними), географічними назвами та хронологічними рамками, за видом документа та назвою журналу.

З недоліків роботи було виокремлено не дуже високу швидкість створення записів. Норма часу на один запис – 40 хв. Укластися у цей норматив вдається рідко, оскільки на час виконання справляють вплив складності бібліографічного опису дореволюційних публікацій. З цієї причини розпис «Русской старины» тривав майже два роки.

Доповідачка також порушила таке важливе питання, як корпоративний розпис дореволюційних журналів у Білорусі. На нашу думку, до цього проекту варто було б підключитися й бібліотекам України. Вітчизняні дослідники мали б можливість доступу до цих баз даних.

На часі – введення в культурний обіг багатих і доволі численних приватних бібліотек відомих діячів, родів. Вони, звичайно, ще недостатньо вивчені, але це частина історії будь-якого народу. Ось чому такий інтерес викликала доповідь доцента Білоруського державного університету, канд. іст. наук **А. М. Лукашевича** «Створення електронної бібліотеки зібрання І. Х. Колодєєва». Книгозбірня цього діяча містить 15 тис. томів, а також гравюри, карти, рисунки, рукописи, колекцію холодної та вогнепальної зброї, ордени, медалі, монети. Все це стосується історії наполеонівських війн, і для істориків є неабиякою цінністю. В Україні подібна колекція є у приватному зібранні О. Шереметьєва.

На переконання А. М. Лукашевича, формування електронної бібліотеки має здійснюватися з урахуванням структури, запропонованої самим Колодєєвим. Структура ЕБ повинна включати електронний каталог, реферативну базу даних, фонд електронних документів. Для створення такої бібліотеки необхідно поцифрувати друковані видання; здійснити каталогізацію електронних копій; забезпечити збереження інформації і доступ до неї.

Бібліофілію було представлено у доповідях «Деякі джерела з історії бібліофільської періодики» (**М. М. Богданович**); «Книговидавництво Російської академії наук у бібліофільському відображенні» (ст. наук. співробітник Бібліотеки РАН, канд. пед. наук **Н. В. Пономарьова**, Санкт-Петербург, Росія).

Дари бібліотеці – надзвичайно давня форма доброчинності, надійне джерело поповнення фонду без залучення додаткових джерел комплектування. Цій темі була присвячена доповідь завідділу Російської національної бібліотеки, канд. філол. наук **І. Г. Матвєєвої** (Санкт-Петербург, Росія) «Вменяю себе в особливу приятность поднести в дар Императорской Публичной библиотеке...». Дослідниця розповіла про діяльність «приватних дарувальників» у XIX ст. Вона

зробила спробу систематизувати види дарів за особою дарувальника; дати термінологічне визначення дефініції «приватний дарувальник». Доповідачка наголосила на необхідності створення відповідної атмосфери в суспільстві для бажання здійснити крок дарування. Йшлося, насамперед, про організацію виставок, публікацію списків лакун, вибір видань із книготорговельних каталогів з метою одержати їх у дар тощо.

Для популяризації діяльності Публічної бібліотеки серед різних верств російського суспільства, більш активного залучення благодійників було створено інститут почесних членів, кореспондентів і комісіонерів. Найбільш щедрим дарувальникам присвоювалися звання почесних членів Імператорської Публічної бібліотеки та її комісіонерів. Активно використовувалися й інші форми залучення дарувальників. Цілий комплекс різноманітних заходів сприяв популяризації діяльності бібліотеки. В результаті книги передавалися і надсилалися їй з різних куточків Росії та зарубіжжя.

Звичайно, належну увагу учасники форуму приділили питанням збереження фондів. Так, ця тема порушувалася у доповіді мол. наук. співробітника Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка **Л. С. Дзєндзюк** та заввідділу цієї ж установи **Л. М. Льоди** «Збереженість фондів Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка: джерела, стан, перспективи». Інженер-програміст Національної бібліотеки Білорусі **Д. А. Самуйлик** (Мінськ, Білорусь) доводив важливість мікрофільмування як методу забезпечення збереження фондів, демонструючи його переваги перед поцифруванням.

На завершення зазначимо, що з доповідями метра книгознавства **Є. Л. Немировського** «Невідомі примірники видань Франциска Скорини», «Нова праця про Франциска Скорину», відомого російського вченого **Ю. М. Столярова** «Домашні бібліотеки: галузь взаємоперетину предметів книгознавства та бібліотекознавства» та іншими матеріалами можна ознайомитися у виданому до конференції збірнику: «Книга – источник культуры: Проблемы и методы исследования» : материалы междунар. научн. конф. Минск, 25–27 нояб. 2008 г. / МААН; Совет по книгоизданию; НАН Белоруси; РАН; ЦНБ Белоруси им. Я. Коласа; Научн. центр исследований истории книжной культуры. – М. : Наука; Минск : ЦНБ Белоруси им. Я. Коласа, 2008. – 415 с.

Наталія Солонська,
керівник культурно-просвітницького центру НБУВ,
канд. іст. наук

У нашої колеги величний ювілей

Колектив Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щиро вітає шановну **Раїсу Лазарівну Красій**, завідувачку сектором міжнародного книгообміну Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів, зі славною річницею.

Раїса Красій народилася 27 січня 1939 року в Москві у родині військовослужбовців. З 1944-го постійно проживає у Києві. У червні 1966 р. закінчила романо-германське відділення філологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка, одержавши кваліфікацію філолога, учителя німецької мови.

Того ж року вона була прийнята на роботу до Центральної наукової бібліотеки АН УРСР у відділ комплектування іноземною літературою на посаду старшого бібліотекаря. Їй доручили здійснювати книгообмін з німецькомовними країнами (НДР, ФРН, Австрія та Швейцарія). На посаді референта з проведення книгообміну Раїса Лазарівна пропрацювала понад 15 років, де досягла значних успіхів у налагодженні контактів з науковими установами і бібліотеками згаданих держав.

З серпня 1981 року Р. Красій очолює сектор міжнародного книгообміну Центру формування бібліотечно-інформаційних ресурсів. За її безпосередньою участю розроблено низку нормативних і регламентуючих документів з питань міжнародного книгообміну. Вона брала участь у роботі численних рад та експертних комісій, які створювалися за розпорядженням Президії АН УРСР при Центральній науковій бібліотеці АН УРСР для упорядкування відправлення україномовних видань за кордон, і дотепер є членом оціночної комісії.

Прагнучи покращення комплектування НБУВ і бібліотек НДУ НАН України Р. Красій бере активну участь у дослідженні ефективності використання зарубіжних періодичних

видань. Враховуючи невпинне зростання цін на міжнародному книжковому ринку, світову тенденцію до зниження обсягів міжнародного книгообміну, вона здійснює велику роботу з визначення його ефективності як одного з основних джерел комплектування іноземною літературою, вживає заходів щодо стабілізації та активізації існуючих угод.

Набутим досвідом Раїса Лазарівна щедро ділиться з колегами у своїх статтях з питань міжнародного книгообміну, вона постійно виступає з доповідями на нарадах і конференціях. До 90-річного ювілею Бібліотеки у співавторстві підготувала до друку видання «Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918 – 2008 рр. Започаткування. Становлення. Розвиток», в якому докладно висвітлюється історія здійснення у НБУВ міжнародного книгообміну, розкриваються особливості цього процесу впродовж 1990-х років.

Одночасно Р. Красій веде значну інформаційно-бібліографічну роботу: вже тривалий час вона очолює групу укладачів систематичних покажчиків «Енциклопедичні, довідкові та бібліографічні книжкові видання у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і бібліотек науково-дослідних установ НАН України»; «Зарубіжні періодичні видання у фондах НБУВ та бібліотек науково-дослідних установ НАН України».

Компетентність і високий професіоналізм Р. Красій органічно доповнюють її суто людські риси – чуйність, уважність, щирість, справедливість. Все це забезпечує їй авторитет і повагу у колективі.

У цей святковий день висловлюємо своїй колезі велику вдячність за багаторічну сумлінну працю, значний творчий внесок у бібліотечну справу, бажаємо активного довголіття, міцного здоров'я, щастя в особистому житті.

Півстоліття праведної праці

Серед знаменних і пам'ятних дат особливої пошани заслуговують трудові ювілеї. Саме з таким знаменним днем, а саме – 50 річчям трудової діяльності – працівники Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського щиросердно вітають свою колегу **Тамару Сергіївну Кочубей**.

Народилася Тамара Кочубей 10 березня 1941 року в самому центрі Києва, на вулиці Володимирській. Навчалася у СШ № 57, яку успішно закінчила у 1958 році.

Життєвих шляхів багато і всі вони різні. Так склалося, що доля Тамари Сергіївни обрала один з них – шлях праведної, благородної праці у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

11 лютого 1959 року Тамару Кочубей зарахували тимчасово виконуючою обов'язки технічного бібліотекаря сектора фондів у Державну публічну бібліотеку Академії наук УРСР. Через два роки, за рекомендацією Бібліотеки, вона вступає до Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка і закінчує його повний курс за спеціальністю українська мова і література з присвоєнням кваліфікації філолога, учителя української мови і літератури.

Тривалий час Тамара Сергіївна працювала у відділі комплектування вітчизняною літературою на посаді старшого

бібліотекаря дільниці комплектування виданнями УРСР. Протягом 90-х вона очолювала сектор обліку та передачі літератури, а нині працює тут головним бібліотекарем.

Т. Кочубей професійно, з великою відповідальністю ставиться до виконання своїх службових обов'язків. Набутий за десятиліття професійний досвід, життєву мудрість вона щедро передає молодим співробітникам, виховує їх на кращих традиціях бібліотечного життя. За багаторічну сумлінну працю Тамара Сергіївна як фахівець найвищої кваліфікації неодноразово нагороджувалася почесними грамотами Бібліотеки, Міністерства культури і мистецтв України, занесена до Книги Пошани бібліотеки.

Всі наші поздоровлення і побажання у цей святковий день сповнені глибокої поваги і ширшої вдячності Вам, шановна Тамаро Сергіївно, за професійність у роботі, відданість бібліотечній справі, доброзичливість, делікатність, високу моральність. Зичимо міцного здоров'я, благополуччя, гарного настрою, невичерпних творчих сил і енергії. Нехай наступний етап у Вашому житті буде ще більш плідним і професійно успішним, подарує відчуття оновлення, оптимізму, впевненості. Нехай доля оберігає Вас, наповнюючи життя любов'ю рідних, вірністю друзів, підтримкою колег.